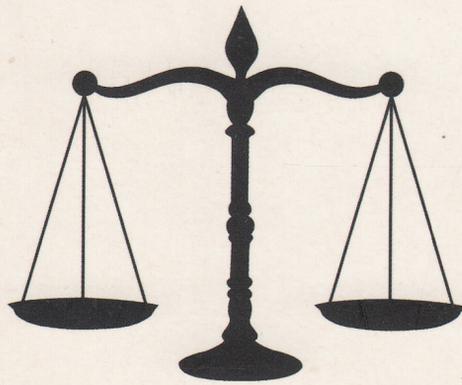

بیکہس صالح حسین

بہر دانا

مہر جدار

بہر دانا مہر جدار

حکومتێی کوردستان
وهزارهتا رهوشهنبیری و لاوان
رێشه بهریا گشتی یا راگههاندن و چاپ و به لافکرنی
رێشه بهریا چاپ و به لافکرنی - دهۆک

- ❖ نافی پهرتووکی: بهردانا مەرجدار
- ❖ نافی نفیسەری: بێکەس صالح حسین
- ❖ بابەت: یاسا
- ❖ دیزاین ناهەرۆکی: کاوه صبری نیروهی
- ❖ دیزاین بەرگ: گوهدار صلاح الدین
- ❖ قهواره: ۲۲ × ۱۵
- ❖ ژمارا لاپهراڤان: ۸۸
- ❖ زنجیره: ۹۱
- ❖ نرخ: ۲۰۰۰
- ❖ تیراژ: ۵۰۰
- ❖ هژمارا سپاردنی: ۲۳۰۷ یا سالا ۲۰۱۳
- ❖ چاپخانا: پارێزگهها دهوکی/ دهۆک - کوردستان

ماڤین چاپی دپاراستینه بۆ رێشه بهریا مه و خودانی پهرتووکی ©

بہردانا مہر جدار

نقیسین

بیکہس صالح حسین

ناقہروك

۹	پيشه کی.....
۱۳	تینگہیّ بہردانا مہر جدار.....
۱۹	پیشکہفتنا دیروکی یا بہردانا مہر جدار.....
۲۱	چاکساز کرنا تاوانباران.....
۲۵	سروشقیّ بہردانا مہر جدار.....
۲۹	تایہ تمہندیّت بہردانا مہر جدار.....
۳۵	جیوازی دناقہرا بہردانا مہر جدار و بہردانا ب ئیکجاری (الافراج النہائی)
۴۱	مہرجین بہردانا مہر جدار.....
۵۳	بیّ بہر کرنا تاوانان ژ سیستہمیّ بہردانا مہر جدار.....
۶۱	شوینواریت بہردانا مہر جدار.....
۶۵	دوماہیک ہاتنا بہردانا مہر جدار.....
۷۳	ہدلسہنگاندنا بہردانا مہر جدار.....
۷۷	باشیین بہردانا مہر جدار.....
۷۹	پوختہ.....
۸۱	پوختہ ب لاتینی.....
۸۳	ژیدہر.....

ديارى

ئەڤ پەرتوكا من يا دەست پيكي ديارى بو دەيك
و باييت من و خيزانا من هەمى و بو وان هەمى
كەس و دوستيت هاريكاري و پشتەفانيا من كرين و
ئەز هاندايم كو قى پەرتوكى بنقىسم. ئەز ژدل
سوپاسيا وان دكەم و سوپاسيا هەمى وان هەفالىت
خو دكەم يين كو هاريكاريان من كرين.

پيشه‌کي

هر ژ سهرده ميځن که فن و هره لده مي تاوان دهينه نه نجامدان سزايه ک بو وي تاواني هه يه، نه في سزاي نارمانجيت خو هه بوينه و نه في نارمانجي دگه ل گهورينا سروشتي مروشان و پيشکه فتنيت ژياني گهورينيت مه زن بخوفه ديتينه. بو نمونه نه گهر دناؤ کومه لگه مين که فن و ده ست پيکي دا نارمانج ژ سزاي بتي شکاندنا تي هئا تولفه کوني بيت وه کي کوشتن و برينا نه ندامئ له شي مروشان، به لي ل چهرخين نافئن دا زيندان هاتنه دانان و تاوانبار دکرنه دناؤ فان زينداناندا و نه فه نيشانه ک بو کو نارمانجا سزاي نه مايه وه کي خو، به لي دوان سهرده ماندا نهؤ زيندانه د پشت گوه هافئي بون، لدوئف بورينا ده مي و گهورينا ناسٔي ژياني و پيشکه فتنه وي ديتن لسهر تاواني و تاوانباري ژي هاته گهورين و زيندان ژ جهئ نه شکه نه جانا تاوانباران بو جهئ گرٽنا(حجز) تاوانباران بتي و نه فئ پيشکه فتنئ به رده وامي هه بو و لفئ چهندئ بتئ نه راوستيا به لکو پشتي ده رکه فتنه پره نسئن ديموکراسيه تئ و مافئن مروفئ و به لافئبونا وان ل جيهانئ و پينگيربون و رئرگرٽنا فان پره نسئا ژلائي زوربه يا ولاتان فه نيدئ نهؤ ديتنا لسهر زيندانان ژي هاته گهورين هه تا نافئ زيندانان ژي ل گه له ک ولاتان هاته گهورين بو (ده زگائي سزاي) يان (ده زگائي چاکسازئ) و ژبه رهندئ نارمانجا سزاي بويه چاکسازکونا تاوانباري و

دوباره بهره‌فکرنا وی دهه‌می بواریت ژیانی دا و زفراندنا وی بو ناڤ کومله‌لگه‌هی و جفاکی وه‌کو مروڤه‌کی چاک و ئاسایی.

به‌لی لقییری چند پرسیاره‌ک بومه چیدین ئه‌وژی ئه‌ون باشه ئه‌گه‌ر ئارمانج ژ سزای چاکسازکرنا دادگه‌هکری (تاوانباری) بیت و ئه‌ڤ دادگه‌هکری یه به‌ری بدوماهیک هاتنا ماوی سزایی خو چاکسازبو دی مینیته دناڤ ده‌زگایی چاکسازیی دا (زیدان) یان نه؟ یان ئه‌گه‌ر ئارمانجا سزای هاته بجهئینان ئیدی بوچی ئه‌ڤ دادگه‌هکریه دی مینیته دناڤ فان ده‌زگایاندا؟.

بوڤی چهندی ژی سیسته‌می (به‌ردانا مه‌رجدار) وه‌کو ریکه‌ک بو چاکسازکرنا دادگه‌هکریان هاتیه‌دانان، ولدویڤ فی سیسته‌می دادگه‌هکری به‌ری ماوی سزایی خو بدوماهیک بینیت دی هیته به‌ردان و ئه‌ڤ به‌ردانا وی لدویڤ هنده‌ک مه‌رجایه.

فی سیسته‌می ژی گرنگی یه‌کا مه‌زن هه‌یه، چونکی کارتیکرنا خو لسهر که‌سایه‌تیا تاوانباری و جفاکی هه‌ردویان هه‌یه، وه‌روه‌سا گرنگی یه‌کا دیتز ژی هه‌یه ئه‌وژی ئه‌وه داکو دادگه‌هکری پشتی چاکسازبونیی ماوه‌کی دریز نه‌مینیته دناڤ ده‌زگایین چاکسازیی و زیندانان دا و بزانیته کو خه‌لاتی چاکسازبونا وی ئه‌وه به‌ری ماوی سزایی خو بدوماهیک بینیت باوه‌ری ب وی ده‌یته‌دان و ده‌یته زفراندن بو ناڤ جفاکی، هه‌روه‌سا داکو به‌ری چاکسازبونیی ژی نه زفریته دناڤ جفاکی داو مه‌ترسیا تاوانان لسهر جفاکی کی‌متزیت.

هیڤی دارم بشیم ب ریکا ڦی پرتوکی هندهك ژڦی گرنگی بو
خانده ڦانی هیژا دیار بکه م و شیام شروه کرنا ئیک ژ بابه تین یاسایی ب
زمانی کوردی زیده کر بیت و دانابته به ردهستی هه وهین ریژدار.
داخازا لیبورینی ژهر خانده ڦانه کی دکه م لسهر هر خه له تیه کا دناؤ
ڦی پرتوکی دا هه بیت، چونکی کهس ژمه یی بی به هر نینه ژ خه له تیان،
وبتی قورنانا پیروز یا بی خه له تی یه.

بیکهس صالح حسین

۲۰۱۳/۱/۲۰

تیگه‌هی بهردانا مهرجدار

بهردانا مهرجدار سیستمه‌کی یاسایی بی تاییهت و سدر به‌خویه، و ژفی سدر به‌خویی بومه دیاردییت کو فی سیستمه می هنده‌ک بنه‌ما و خال و شوینوارین تاییهت بخوڤه هه‌نه.

بهردانا مهرجدار نازادکرنا سزادایی یه بهری بدوماهیگ هاتنا ماوی سزایی وی، نه‌گه‌ر باشبونا ره‌وشت و ره‌فتارین وی ل ناڤ ده‌زگایی سزای دا هاته سه‌ماندن. ب مهرجه‌کی کو ره‌وشتی وی بمینیت باش تا‌کو ماوی سزایی لسهر وی هاتیه ده‌ریخستن بدوماهیگ بهییت^(۱).

د پیناسه‌کا دیت‌دا هاتیه دیارکرن کو مبه‌ست ژ بهردانا مهرجدار کیمکرنا ماوی وی زیندانی‌کرنی یه نه‌وا کو دادگه‌هی لسهر تاوانباری دانای و نه‌فه‌گریدای یه ب نه‌گه‌رین چاکسازبونا تاوانباری و راست کرنا ره‌وشتی وی فه^(۲).

(۱) محمد معروف عبدالله، علم العقاب، چاپخانا (التعلیم العالی)، به‌غداد، ۱۹۹۰، لاپه‌ری ۱۲۰.

(۲) ژوانیت ماموستا (عمار سلیم عید حمزة العلوانی)، لسهر ماپه‌ری،
[http://www.uobabylon.edu.iq/uobcoleges/lecture.aspx?fid=8
&lcid=28434](http://www.uobabylon.edu.iq/uobcoleges/lecture.aspx?fid=8&lcid=28434)

ههروهسا ژێدهره كۆ دیتز ئاماژی ب بهردانا مهرجدار ددهت و دبیژیت: ئازاكرنا بمهرج ئهوه زیندانی بهیته ئازاكرن لپیش وهختی بدوماهیك هاتنا سزایی وی. ئازاكرنه كا ب مهرج و بهندكری و ئهركه لسه زیندانی ریژگرتنی بكهت ل وان مهرجا^(۱). ول پیناسه كا دیتزدا لسه بهردانا مهرجدار هاتیه: بهردانا مهرجدار ئازاكرنا دادگههكری یه بهری ماوی سزایی وی بدوماهیك بهیته ب ئازاكرنه كا سنورداركری ب هندهك مهرجان كو پیدقی یه پیگیری پی بكهتن و ئازادیا وی دهیته سنورداركرن ب پابه ندبونا وی ب وان پیگیریان شه^(۲).

ژ ئهفان شروغان و پیناسانین لسه سیسته می بهردانا مهرجدار بومه دیاردبیت كو تیگهه می بهردانا مهرجدار ئهوه لده می دادگهه سزایه كۆ سنوركرنا ئازادیی دانایته سه ر تاوانباری و تاوانبار دكه فیتته دناؤ ده زگایی چاكسازیی (زیندان) دا و بهری ماوی سزایی خو هه می بدوماهیك بینیت دی هیته بهردان و دی ژ زیندانی ده ركه فیت و فه گه ریته دناؤ جفاکی دا. بهلی ئهؤ بهردانا وی لدویف هندهك مهرجانه و دقیت ئهؤ مه رجه لدهؤ دادگههكری پهیدا بن تاكو بقی سیسته می بهیته بهردان: بو نمونه پیدقی یه دادگههكری (تاوانبار) چاكسازبیت و رهفتار و رهوشتی وی وهکی بین مروقه كۆ ئاسایی و دویر ژ تاوانی و كارین خراب بن.

(۱) صاریه بدل محمود، زانستی سزای، چاپا ئیکی، چاپخانا خانی، دهوك، ۲۰۱۲، لاپه ری ۷۳.

(۲) ماهر عبد الدرّة و حسن عودة زعال، مبادئ علم العقاب، توزيع المكتبة القانونية، بغداد، لاپه ری ۶۷.

لڦيرئ بومه ديارديت كو كاري دهزگاييت سزاي (المؤسسات العقابية) دوباره ناماده كرن و بهره فكرنا دادگه هكريانه و چاكساز كرنا وي و زفراندنا وي يه بو ناؤ جفاكي وه كو مروفه كي باش و ناسايي. ئانكو لده مي تاوانبار چاكسازديت دي هيته نازادكرن، چونكي نارمانجا سزاي هاته بجه ئينان و تاوانبار هاته چاكسازكرن، به لي ناييت نهؤ بهردان و نازادكرنه بشيوه كي ره ها بيت بهلكو دقيت لدويف هندهك مهرجان بيت و بهيته ريڭخستن ژلايي ياسادانه ران فه.

ب هه بونا سيسته مي بهردانا مهرجدار نهؤ كاري بهرداني و نازادكرني دهيته ريڭخستن، و ياسادانه ري هر ولاته كي نهؤ سيسته مي لدويف كاودان و رويدان و جور و هژمارا وان تاوانين ل وي وه لاتي دهيته نه نجامدان ريڭكديخت ژبو كي مكرنا تاوان و تاوانباران دناؤ جفاكي و كومه لكه هي دا.

پشتي ريڭخستنا (سيسته مي بهردانا مهرجدار) ژلايي ياسادانه ري فه پيدفي يه نهؤ سيسته مه ب شيوه كي دروست و لدويف وان مهرجان بهيته جي به جي كرن بين دياسايي دا هاتين و ناييت نهؤ كاره بيته كاره كي روتيني و هدرده مي دادكه هكري ماوي پيدفي بو ژيگرتنا في سيسته مي بوراند بهيته بهردان، بهلكو دقيت خاندنهك لسهر باري وي يي دهروني و كه سايه تي و كارواني وي د زينداني دا بهيته كرن دكو دياربيت كو نهؤ دادگه هكريه تا چ راده چاكسازبويه. نهؤ نهؤ خاله كا گه له كا گرنگه چونكي نه گهر سيسته مي بهردانا مهرجدار بو كاره كي روتيني گه لهك دادگه هكري بهري چاكسازبوني دي ژناؤ دهزگايي چاكسازيي (دهزگايي سزاي) دهركه فن و دي چنه دناؤ جفاكي دا، ههروه سا نه نجامدانا خاندنه كا

دروست لسهر باری دادگههکری بو وی چهندی ژی گرنکه کو نهو دادگههکریین چاکساز ژی بوین زیدهتر ژ ماوی پیدئی بو ژینگرتنا فی سیستمی نهمین دناؤ دهزگایی چاکسازیی دا، چونکی نهؤ مانا وی یا زیده دی کارتیکنه کا خراب لسهر کهسایهتیا دادگههکری و دهرونی دادگههکری و خیرانا وی و جفاکی ب گشتی کهتن.

ههروهسا چاکسازبون و دوباره بهرههفکرنا دادگههکریان ژی دقیت ژههمی لایهنیٔ ژیانیٔ فه بیت. دی ل لاپهړین داهاتی دا بهحس لقی چهندی کهین.

یاسادانهریٔ عیراقی سیستمیٔ بهردانا مهردار ل یاسایا بنهماییت دادگههکرنه سزایی (قانون اصول محاکمات الجزائیه) دا وهرگرتی یه و ژ مادا (۳۳۱ تا ۳۳۷) نهؤ سیستمه ریکنخستی یه، بهلی یاسایا عیراقی خو ژ پیتاسه کرنا فی سیستمی دایه لادان و دیارکریه کو درسته دادگههکریٔ سزادای ب سزایهکیٔ دابر بو نازادیٔ (سالبه للحرية) بهیته بهردان ب بهردانه کا مهردار لدویف یاسایی، نه گهر (سیٔ چاریک) ژ ماویٔ سزاییٔ خو بوراندن یان (دوو سینک) ژ ماویٔ سزاییٔ خو بوراندن نه گهر دادگههکری سنیله بیت. وئه کهر سزاییٔ دادگههکری لدویف ئیکدا دهرکهفتن دیٔ ماویٔ وی لسهر بنهمایٔ کومکرنا ماویٔ فان سزایان هیته هژمارتن^(۱).

وهرگرتنا فی بابهتی ژلاییٔ یاسادانهریٔ عیراقی فه دیاردکهتن کو نوکه دیاساییٔ عیراقی دا نارمانج ژ سزای چاکسازکرنا تاوانباری و

(۱) یاسا بنهماییت دادگههکرنه سزایی یا عیراقی ژماره (۲۳) یا سالا (۱۹۷۱).

پاشقه برنا (ردع) تايه تي و گشتي يه، نهفه ژي خاله كا گه لهك باش و پيشكه فتی يه دياسايا عيراقی دا هاتی وهرگرتن، بهلی ناریشه دجی به جی کرنا فان خالان دایه، ئانکو کا ب چ شیوه دهینه جی به جی کرن، و نهفه ماوه کی دریزه عیراق ژ دهستی فی ناریشی دنالیت و نهفه ناریشه نه بتنی دجی به جی کرنا فی سیسته می یان فی یاسایی دایه به لکو دجی به جی کرنا زور به یا یاسایی عیراقی دا هه یه.

ههروه سا یاسادانه ری مسری دمادا (۵۲) ژ یاسایا ری کخستنا زیندانان یا مسری) ژماره (۳۹۶) یا سالا (۱۹۵۶) به حسی بهردانا مهر جدار کریه و گوتی یه درسته بهردانا مهر جدار بو دادگه هکریه کی سزادی ب سزایه کی دابر بو نازادی بهیته دان نه گهر (سی چاریک) ژ ماوی سزایی خو بوراندن و رهوشتی وی لدهمی دناؤه زیندانی دا یی باش بیت، نهفه ل وی دهمی دایه کو بهردانا وی نه بیته مه ترسی لسه ر ئاسایا گشتی. و ناییت نهو ماوی دناؤه زیندانی دا دبورینیت ژ (۹) هه یقان کی متر بیت^(۱). تیگه هی یاسادانه رین عیراقی و مسری ژ تیگه هیین دیتر یین مه دیار کرین جیاواز نینه و هه مان بو چون لسه ر سیسته می بهردانا مهر جدار هه نه.

^(۱) یاسایا ری کخستنا زیندانان یا مسری ژماره (۳۹۶) یا سالا (۱۹۵۶).

پيشكهفتنا ديروكي يا بهردانا مهرجدار

دبهره تدا سيسته مي بهردانا مهرجدار فه دگهريته فه بو ياسايا فره نسي، ويكهم دياربونا في سيسته مي ل سالا (١٧٩٠) ي بوو لده مي (ميرابوي) راپورته ك بو (كوملا نيشتماني يا فره نسي) هنارتي و تيدا داخازكري كو سيسته مي بهردانا مهرجدار بكنه دناؤه ياسايا سزاي يا فره نسي دا وه كو نيك ژ ريكيچن چاكسازبونا سيسته مين زيندانان^(١).

هر ژ دهستيكا دهركهفتنا في سيسته مي و هنارتا في راپورت ي ژلاي (ميرابوي) فه بومه ديارديت كو راسته چاكسازي همي نه يا گريدي يه ب سيسته مي بهردانا مهرجدار فه، بهلي ب هه بونا في سيسته مي دناؤه ياسايان دا هه بونا نارمانجا چاكسازكرنا سيسته مين زيندانان و چاكسازكرنا دادگه هكريان و دوباره بهر هه فكرنا وان بو ژيانه كا ناسايي دهينه پشت راست كرن.

و لسالا (١٨٧٤) ي دادوهر ي فره نسي ي ب ناؤه و دهنگ (بونفيل دي مارسانجاني) سهركيشيا هه وه كا بهر فره بو بهردانا مهرجدار كر و تيدا بهر دهوام بون تاكو (كوملا نيشتماني يا فره نسي) رابوين ب نأفاكرنا سيسته مي بهردانا مهرجدار ل (١٤ ي ته باخا سالا ١٨٨٥). وپشتي دهركهفتنا هزرا دهست پيكي يا في سيسته مي هيدي هيدي نهؤه سيسته مه ژ

^(١) فه كولينا (بهردانا مهرجدار) لژير سهريه رشتيا د. هشام رستم، لسهر مالپهري

چارچوڤيَ فرهنسي بونا خو دهرکهفت و بهربه لاڻو بو و گههشته هندهک ولائين ديتز و ل سالو (۱۸۵۰) ى ل ننگلته راهاته جيَ به جيَ کرن. و پاشي ياسايا سه کسونيا ل سالو (۱۸۶۲) ى نهڻ سيسته مه وهرگرت و کارپينگر، ولدويقدو ياسايا سزاي يا نهلماني و ئيتالي نهڻ سيسته مه وهرگرت. ههروهسا نهڻ سيسته مه ب فرمانه کيَ ل روزا (۱۸۷۹/۱۲/۲۳) ى چوو دناڻو ياسايا مسريدا^(۱).

ياسادانهريَ عيراقى هندهک مادين ياسايا بنه مائيت دادگه هکرنا سزايي يا عيراقى ژماره (۲۳) يا سالو (۱۹۷۱) ى تايهت کرينه بو سيسته ميَ بهردانا مهرجدار، وبهري دهرکهفتنا فيَ ياسايي سيسته ميَ بهردانا مهرجدار ل عيراقى نههاتيه جيَ به جيَ کرن ژبلي وان خاليت گريداي ب تاوانبارين سنيله و ياسايين گريداي ب سنيله يان فه. نانکو نهڻ سيسته مه بهري ياسايا بنه مائيت دادگه هکرنا سزايي يا سالو (۱۹۷۱) ى ل ياسايا سنيله يان يا عيراقى ژماره (۱۱) يا سالو (۱۹۶۲) هاتبو وهرگرتن و فيَ ياسايي گهلهک سيسته ميَن چاکسازيي بو جارا ئيکيَ ل عيراقى جيَ به جيَ کرن وه کي سيسته ميَ بهردانا مهرجدار و سيسته ميَ تاقیکرنا دادوهري نهوا کو ياسادانهري ب سيسته ميَ چافديريَ بنافکري^(۲). ههرحنده نهڻ نه دهمه کي گهلهک دريژه ياسادانهريَ عيراقى نهڻ سيسته مه وهرگرتي بهلي نوکه يا گرنگ نهوه کو نهڻ سيسته مه وهرگرتي يه و تاکو نوکه يا بهردهوامه و کاربي دهيتنه کرن، نهڻهڻي ژ خالين پيشکهفتي يه دناڻو ياساي عيراقى دا هه، چونکي نهڻه ب سيسته مه کي پيشکهفتي و سهرکهفتي بو چاکسازکرنا دادگه هکران دهيتنه هژمارتن و نهبونا في سيسته مي دهيتنه هژمارتن ئيک ژ کيماسيين ياسايي، ژبه رکو دفي سهردهمي دا ب بابته کي گرنگ و پيندفي دهيتنه هژمارتن.

(۱) فه کولينه بهردانا مهرجدار، ژيندهري بوري.

(۲) عبدالامير جنيج، الافراج الشرطي في العراق، ۱۹۷۹، لاپهري ۴۰.

چاکسازکړنا تاوانباران

هر چنده بابه تی مه نه لسهر (زانستی سزای) و سیستمی چاکسازکړنا تاوانباری یه، بهلی ژبه ر گړیدانا چاکسازبونا تاوانباری ب سیستمی (بهردانا مهرجدار) فه کو چاکسازبون و باشبونا ره وشتی تاوانباری نیك ژ مهرجین دانا بهردانا مهرجداره بو تاوانباری، هم دشین چهند ریزه کان د بابه تی خوژی دا به حس لقی لایه نی گړنگ بکه یں.

(خو پاراستن باشتره ژ چاره سه ری) نه فه دهسته واژه که هه رده می هم دینین ئیکسه ر هزرا مه دچپته بواری تهندرستی و نوژدارا، چونکی نه فه دهسته واژه به هراپتر ژلایی وانقه دهپته بکارئینان، بهلی هم دشین نه فی گوتی و دهسته واژی بو همی بواریت ژیانی بکاربینن، ژوان بواران ژی هم دشین د بواری تاوانی و چاکسازکړنا تاوانباران ژی دا بکاربینن. دیت لقی ری چهند پسپاره ک بو خنده فانی دروست بن بیژن چاوا؟ نه ری ما وی که سی تاوان نه انجام نه دایه؟ پا چاوا نه فه دی بیته خو پاراستن؟ بهلی راسته وی که سی تاوان یا نه انجامدای بهلی هم دی ب کاری چاکسازکړنا وی راین وه کو خو پاراستن ژ وی چندی کو تاوانی دوباره نه انجام نه ده ته فه و نه بیته که سه کی بسپور و شاره زا د نه انجامدانا تاوانی دا و تاوانی نه که ته ژنده ری داهاتی خو و بهری نه و لسهر نه انجامدانا تاوانی رابهیت و کارتیکرنی ل که سین ده ورو به ریت خو بکه تن بو نه انجامدانا

تاوانان، ئەم دى ب كارى چاكساز كرنى رابىن داكو خو و وى كەسى و
 جفاكى خو ژ دياردا تاوانى پاريزين، چونكى دبيت تاوانا دەستپيكي ژى ژ
 ئەگەرى نەزائىنى يان ژ ئەگەرى ھندەك كاودانين تايبەت ئەنجام دايبت،
 بەلى پشتى تاوان دوبارە ئەنجام بەدەت و پشتى راھاتنا وى لسەر تاوانى و
 لدەمى تاوان دبيتە ژىدەرى داھاتى وى يى دارايى بو بوراندنا ژيانى ئىدى
 نە بتنى خو پاراستن بەلكو چارەسەر كرن ژى دى يا ب زەھمەت بيت بوپە
 ھەر ژ دەست پيكا ئەنجامدانا تاوانى ژلايى تاوانبارى قە پيدى يە ئەم خالا
 خو پاراستنى لسەر جى بە جى بکەين بەرى كو ئەو كەس ببيتە كەسە كى
 بسپور دئەنجامدانا تاوانى دا.

ئاستى چاكساز كرنا دادگەھكريان (تاوانباران) دى يا گريداى بيت ب
 وى خاندنا لسەر بارى تاوانبارى ژ ھەمى لايەنان قە (كەسايەتى
 كومه لايەتى، ئابورى، روشەنبىرى، دەرونى - ...) دەپتە كرن.

ئانكو دقيت خاندنەكا ھویر و دروست لسەر بارى وى دەھمى
 بواراندنا بەپتە كرن و خاندن و پيداچون لسەر كاودان و ئەگەر پت
 ئەنجامدانا تاوانى ژلايى وى قە بەپيكرن، بو نمونە: ئەگەر كەسە كى ژبيكارى
 و ژبو پەيدا كرنا پارەى تاوان ئەنجامدايبت، دقيت دناؤ دەزگايى چاكسازيى
 (زيندان) پيدا وى كەسى فيرى كارەكى بکەن داكو لدەمى ژفى دەزگايى
 دەردكە قيت كارەك ھەبيت كو بزائيت وى كارى بکەتن و ببيتە خودان
 كار و ب وى كارى قە مژويل بيت و داھاتەك بو وى ژ وى كارى بەپت
 داكو ھزرا ئەنجامدانا تاوانى بو كومكرنا پارەى نەكەتن. يان ئەگەر ژ
 ئەگەرى نەزائىنا قە دەغە كرنا ھندەك كريان ژلايى ياسايى قە ئەو كريان
 ئەنجام دابن پيدى يە بو وان بەپتە رونكرن كو ئەو كريانين وان

ئەنجامداين كارپن خەلەتن و زيانى دگەهيننه كەسپن بەرامبەر و ياساينى ئەڤ
 كارە قەدەغە كرىنە و سزا بو وان كەسان دانايە يپن كو فان جورە كرىار و
 كاران ئەنجامدەن، داكو ئەو دادگەهكرى ژى بزائيت كو ئەڤ كارە
 قەدەغەنە و فان جورە كاران دوبارە ئەنجام نەدەتەڤە، و ژەهژى يە بپژين
 كو پيدڤى يە رونكرن و شروفكرنا تاوانان بو وان هەمى تاوانين ژ
 ئەگەرى نەزانينى دهيئە ئەنجامدان بهيئە كرن و پيدڤى يە رونكرن ژى بو
 هەمى دادگەهكرىان بيت نە بتنى بو وان بيت يپن كو ئەو تاوان
 ئەنجامداين، داكو جورە رەوشەنبيرىە كا ياساينى لدەڤ دادگەهكرىان
 پەيدا بيتن.

هەرەسا يا گرنگە كو سيستەمى بەردانا مەرجدار ژى بو
 دادگەهكرىان بهيئە رونكرن، داكو ئەوژى بزائن كو ئارمانج ژ گرتنا وان
 بتنى بو چاكساز كرن و دوبارە بەرەڤكرنا وانايە بو ناڤ كومه لگەهى و
 پاشقەبرنا وانايە ژ تاوانى، بقى شروفە كرنى ئەوژى دى پتر شپين هاريكاريا
 خو كەن كو ب زويتين دەم چاكسازبن و ژ تاوانى دوير بكەڤن و ل
 ماوه كى نزيكتر ژ ماوى دوماهيك هاتنا سزاي بزڤرئتە ناڤ خيزان و جفاكى
 دا وه كو مروفە كى ئاساينى.

ئەو خاندن و پيداچونا لسەر بارودوخى دادگەهكرى دهيئە كرن دڤيئ
 ژلايى كەسپن بسپور و شارەزاڤە وه كى (تويژەرى كومه لايەتى، تويژەرى
 دەرونى، شارەزا يپن ياساينى - ...) بهيئە كرن، چ ب رىكا پسپار و بەرسقان
 بيت دگەل ئەنجامدارى تاوانى بخويان ب رىكا ديفچونى و ليكولينى بيت
 لسەر بارى وى يى كەسايەتى و خيزان و هەڤالين وى و وى سەقايى تيدا
 دژيا و تاوان تيدا ئەنجامداى، داكو بشپين بگەهينە ئارمانجا خو يا دەستپىكى
 و سەرەكى كو چاكساز كرن و دويرخستنا دادگەهكرىانە ژ تاوانى.

سروشتی بهردانا مهرجدار

شاره‌زا و زانمندی یاسایی و یاسادانه‌ران بوچونین جیاواز لسهر سیسته‌می (بهردانا مهرجدار) هه‌نه نه‌ف جیاوازی یه ل دوو بابه‌تان دا دهیته پیش چاف، ئیک: ئه‌ری بهردانا مهرجدار دیته ماف بو دادگه‌هکری یان ژی ناهیته هژمارتن ماف؟ و نه‌گه‌ر ماف نه‌بیت ئه‌ری سروشتی وی دی‌بیته چ؟.

بو فی چه‌ندی هنده‌ک بوچون هه‌نه، و بوچونه‌ک ژوان دیبیت بهردانا مهرجدار مافه بو دادگه‌هکری و نه‌و دشیته لده‌می په‌یدا‌بونا مهرجان داخازا فی مافی بکه‌تن، به‌لی نه‌ف بوچونه نه‌گه‌له‌ک گونجای یه لسهر فی سیسته‌می و چاوانیا دانا فی سیسته‌می و مهرجین فی سیسته‌می. چونکی ماف نه‌و به‌رژه‌وه‌ندی یه نه‌وا دهیته پاراستن ژلایی یاسایی فه، به‌لی لده‌می مهرجین بهردانا مهرجدار لده‌ف دادگه‌هکری په‌یدا‌بن یاسا مافی بهردانا مهرجدار بو وی دادگه‌هکری ناپاریتیت، و دادگه‌هکری نه‌شیته داخازا دانا فی سیسته‌می بارودوخاندا بکه‌تن و هه‌روه‌سا نه‌شیته دانا فی سیسته‌می ب راوه‌ستینیت بو ماوه‌کی دیت، بویه ناهیته هژمارتن ماف.

ژبه‌ر دویریا فی بوچونی ژ سروشتی سیستمی بهردانا مهرجدار نه‌ف بوچونه هاته گه‌هارتن و هنده‌کان گوت بهردانا مهرجدار ده‌ستویردانه‌که دنافه‌را به‌خشین (منحه) و مافی دا ب نارمانجا خه‌لاتکرنا دادگه‌هکری لسهر باشبونا ره‌وشتی وی و زفراندنا وی بو ژیاننا نازادا دنا‌ف‌جفاکی دا^(۱). به‌لی ژبه‌ر وی جوداهیا مه‌زن نه‌وا دنافه‌را مافی و فی سیستمی دا هدی فی بوچونی ژ سهرنه‌گرت و بوچونه‌کا دیتز هات و نه‌ف سیستمه‌ب ئیک‌جاری ژ بیروکه‌یا مافی دویرخست و دا دیارکرن کو سیستمی بهردانا مهرجدار ناهیته هژمارتن ماف، به‌لکو سیستمه‌مه‌کی یاسایی بی سهره‌خویه و ریکه‌که بو چاکسازکرن و به‌ره‌فکرنا دادگه‌هکریان بو ژیانه‌کا دویر ژ تاوانان. نانکو نه‌فی سیستمی سروشته‌ک و سیمایه‌کی تاییدت بخوفه هه‌یه و سیمایی فی سیستمی نه‌دگهل سروشت و سیمایی مافی نه‌ژی دگهل سروشت و سیمایی چ سیستمه‌مین یاسایی بین دیتز ناگونیت. چونکی سیستمی بهردانا مهرجدار سیستمه‌مه‌کی جیاوازه و تاییه‌تمه‌ندییت خو هه‌نه.

بابه‌تی دووی بین کو یاسادانه‌ر و زانمندان بوچونین جیاواز لسهر هه‌ین بابه‌تی (کاری بهردانا مهرجداره) نانکو پسپار نه‌وه کانی کاری بهردانا مهرجدار کاره‌کی فهرمانگه‌بی (عمل اداری) به‌یان ژ کاره‌کی دادوه‌ری به‌؟.

گرنگی یا فی جیاوازیی ده‌ست نیشانکرنا ده‌سه‌لاتا تاییه‌تمه‌ند بو به‌خشینا بهردانا مهرجدار دیاردیت^(۲). چونکی نه‌گهر یاسادانه‌ر ده‌سه‌لاتا

(۱) فه‌کولینا بهردانا مهرجدار، هه‌مان ژیده‌ر.

(۲) فه‌کولینا بهردانا مهرجدار، ژیده‌ری بوری.

بهخشينا بهردانا مهرجدار بدهته لايهنيّ فهرمانگهبي نانكو فهرمانگهه ب
 كاريّ دانا بهردانا مهرجدار راييت هنگيّ ديّ كاريّ بهردانا مهرجدار بيته
 كارهكيّ فهرمانگهبي، ياسادانهريّ مسري ئيك ژوان ياسادانهرايه كو
 كاريّ دانا بهردانا مهرجدار دايه فهرمانگهبي، لدهميّ دمادا (۵۳) ژياسايا
 ريڭخستنا زيندانين مسري دياركري كو بهردانا لژير مهرجان ديّ ب
 فرمانا ريفهبهريّ گشتي بيّ زيندانيّ بيت، لدويّف وان بارودوخ و
 ريڭكاريّ ليستين نافخويي (لوائح داخلية) بين زيندانان بريار لسهردي (۱).
 لدويّف فيّ ماديّ بومه ديارديت كو دانا بهردانا مهرجدار ل ولاتيّ مسري
 ب كارهكيّ فهرمانگهبي دهيتنه هژمارتن، چونكي ياساين وي ولاتيّ ئهڏ
 دهسهلاته دايه لايهنين فهرمانگهبي، كو دايه ريفهبهرين گشتي بين زيندانين
 مسري.

بهليّ هندهك ياساناسين ديتر دانا بهردانا مهرجدار ب كارهكيّ
 دادوهري ل قهلم دهن، ههر ژبهرهنديّ ياساين هندهك ولاتان فيّ
 دهسهلاتيّ دهنه دادگهبي ژبهرهنديّ دانا بهردانا مهرجدار ل وان ولاتان
 ب كارهكيّ دادوهري دهيتنه هژمارتن. وهكي ياسايا بنه ماييت دادگههكرنا
 سزايي يا عيراقّي ژماره (۲۱) يا سالا (۱۹۷۱) يّ كو مادا (۳۳۱/ج)
 ژفيّ ياسايي دهسهلاتا دانا بهردانا مهرجدار دايه دادگهها كهتنا (محكمة
 جنح) ويّ دهقهرّي ئهوا كو زيندان يان دهزگايي چاكسازي ل ويروي،
 وداواكاريّ گشتي و داخازكهريّ بهردانا مهرجدار دشين تاني (طعن) يّ ل
 بريارا فيّ دادگهبي بدهتن بهرامبهر دادگهها تاوانان (محكمة جنايات)

(۱) ياسايا ريڭخستنا زيندانان يا مسري ژماره (۳۹۶) يا سالا (۱۹۵۶).

دماوی (۳۰) روژان ژ روژا پشتی دهرکهفتنا برپاری^(۱). ولدویف مادا(۳۳۷) ژ همان یاسا دادگهها تاوانا دشیټ برپاری پهسند بکهتن یان رت بکهتن و فایلا وی بزقرینیته دادگهها وی بو تمامکرنا ریکارین وی، یان نهو بخو برپاری لسهر بدهت و برپارا وی برپارهکا بنبره(بات)ه^(۲). ههروهسا لدویف مادا (۸۴) ژ یاسایا چاقدیریکرنا سنیلان یا عیراقی ژماره (۷۶) یا سالا (۱۹۸۳) ی سنیله یان سهمیانی وی دشیټ داخازا بهردانا مهرجدار ژ دادگهها سنیلان بکهت، نانکو دادگهها سنیلان دی ب کاری دانا بهردانا مهرجدار بو دادگههکرین سنیله راییت.

چ ئاریشه دوی چهندی دا نینه کانی بهردانا مهرجدار کارهکی دادوهری یه یان ژی کارهکی فهرومانگهیی، چونکی دهمی یاسا فی دهسهلاتی دهته فهرومانکهیی دی نهؤ کاره بیته کارهکی فهرومانکهیی و نهگر بدهته دادگههی دی بیته کارهکی دادوهری. بهلی پتریا زانمندی یاسایی باشتر دبین کو کاری بهردانا مهرجدار کارهکی دادوهری بیت نانکو دهسهلاتا دانا بهردانا مهرجدار بدهنه دادگههی، چونکی لدهمی دادگهه سزایه کی ددانیته سهر کهسه کی چ لایه نین دیتز نهشین نهفی سزای و جی به جی کرنا وی ب راوستینن یان ژی چهوانیا جی به جی کرنا وی راستفه بکهن نهگر دادگهه بخو نه بیت. بویه باشتره دهسهلاتا دانا بهردانا مهرجدار بو دادگههی بهیته دان.

(۱) یاسا بنه ماییت دادگههکرنا سزایی یا عیراقی ژماره (۲۳) یا سالا (۱۹۷۱).

(۲) همان ژیدهر.

تاییه تمه ندییت بهردانا مهر جدار

لدهمی مروڤ بهری خو ددهته سیستمی بهردانا مهر جدار هندهك خال بو مروڤی دیاردبن كو تاییه تن بقی سیستمی ڤه و نهڤ سیستمه مه ب وان تاییه تمه ندیان ژ ریك و سیستمین دیتز یین یاسایی دهیته جودا کرن، و نه ڤین لڅاری هندهك ژ وان خالانه:

- ۱- بهردانا مهر جدار نه بهردانا ب ئیکجاری یه
- ۲- ماوی سزای ب بهردانا مهر جدار بدوماهیک ناهیت
- ۳- بهردانا مهر جدار نه مافه بو دادگه هکری

۱- بهردانا مهر جدار نه بهردانا ب ئیکجاری یه
لدهمی دادگه هکریهك ب سیستمی بهردانا مهر جدار دهیته بهردان نهڤ بهردانا وی نه بهردانه كا ب ئیکجاری یه بهلکو لدویڤ هندهك مهر جانه و ههردهمی وی دادگه هکری پیگیری ب وان مهر جان نه کر و نهو مهرج لدهڤ وی نه مان دی برپارا بهردانا مهر جدار نهوا بو وی هاتیه دان هیته

ههلوه‌شانندن و ژناقبرن و دى وى كهسى زفرين ناڤ ده‌زگهه‌ي چاكسازي (زينداني) بو بوراندنا وى ماوى جى به جى كرنا وى هاتيه راوستاندن. ياسادانه‌ي عيراقى نه‌ڤ خاله دمادا (٣٣٢/ج) به‌حس كريبه و دياركريبه كو نه‌و كهسى برپارا به‌ردانا مهرجدار بو هاتيه‌دان دى هيتنه ناگه‌هداركرن بڤي برپاري ژلايى ريفه‌به‌ريا زينداني يان ده‌زگايى چاكسازي ڤه و دى هيتنه هوشدارى كرن كو نه‌گهر تاوانه‌ك يان كه‌تنه‌ك ب نه‌نقه‌ست نه‌نجامدا يان نه‌گهر دماوى تاڤيكرنى دا (مدة التجربة) پيگيري ب وان مهرجان نه‌كر نه‌وين دادگهه‌ي لدويڤ برگا(ب) ژ هه‌مان ماده دانايينه سهر، برپارا دانا به‌ردانا مهرجدار دى هيتنه هژمارتن يا ههلوه‌شاندى^(١). هه‌روه‌سا برگا (ه) ژ هه‌مان ماده دياركريبه لده‌مى دادگه‌هكري ده‌يتنه به‌ردان ب به‌ردانه‌كا مهرجدار داواكارى گشتى دى چاڤديري وى كه‌تن و هه‌رده‌مى پيگيري ب مهرجان نه‌كر دى دادگهه‌ي بي ناگه‌هداركه‌تن و لڤى بارودوخى دا دادگهه‌ دشيته هوشداري بده‌تى كو دوباره نه‌كه‌ت و لده‌مى دوباره كرنا وى نه‌ پيگيري دادگهه‌ دشيته وى وه‌رگريت نه‌وا دبينيته يا گونجاي يه و لسهر وى جى به جى بكه‌تن يان برپارا به‌ردانا مهرجدار ب ههلوه‌شينيته^(٢).

لڤيري بومه ديارديته نه‌و دادگه‌هكري هاتيه به‌ردان ب ريكا في سيسته‌مى ب شيوه‌كى نيكجاري نه‌هاتيه به‌ردان به‌لكو دى لثير چاڤديري دابيت و دى هنده‌ك مهرج لسهر هه‌بن و دبيت هنده‌ك جه ژى ل وى به‌ينه قه‌ده‌غه‌كرن و هه‌رده‌مى وى خه‌له‌تبه‌ك نه‌نجامدا و پيگيري ب وان

(١) ياسا بنه‌ماييت دادگه‌هكرنا سزايى يا عيراقى ژماره (٢٣) يا سالا (١٩٧١).

(٢) هه‌مان ژي‌ده‌ر.

مهرجان نه کر دی دوباره هیته دسته سه رکن بو بوراندنا وی ماوی جی به جی کرنا وی هاتیه راوستاندن یان بوراندنا وی ماوی مایی ژ سزای. نانکو نارمانجا فی بهردانی چاکساز کرنه و نهؤ بهردانه یا جودایه ژ بهردانا ب ئیکجاری (الافراج النهائی)، چونکی لدهمی دادگه هکری ب بهردانا ب ئیکجاری دهر دکه فیت ئیدی ناهیتنه دسته سه رکن بو جی به جی کرنا وی سزای، ژ بهرکو ماوی سزایی خو ههمی بوراندی یه و لدهمی دهر که فنی ژ ی ناکه فینه ژیر چاقدیر یا ده زگاییت تایه نهدن ب وی کاری فه.

۲- ماوی سزای ب بهردانا مهر جدار ب دوماهیک ناهیت

دهمی دادگه هکریهک (تاوانبار) ب ریکا بهردانا مهر جدار دهیتنه بهردان راما نا وی نهو نینه کو وی دادگه هکری ماوی سزایی خو نهوی دادگه هی لسهر دانای ههمی بوراندی یه، بهلکو نهوی هاتیه بهردان و نازاد کرن بهری ماوی سزایی وی بدوماهیک بهیت و نهو ماوی دادگه هکری دهیتنه بهردان تا کو میژووا بدوماهیک هاتنا سزایی وی دیبژنی ماوی تاقیکرنی (مدة التجربة)، وهه ردهمی نهو دفی تاقیکرنی دا ب سه رنه کفت و پیگیری ب وان مهرجان نه کر یین کو دادگه هی لدویف یاسایی لسهر داناین وهکی بهری نوکه مه دیارکری دی جاره کا دیتر هیته زفراندن بو ناؤ ده زگایی چاکسازیی ژبو بوراندنا وی ماوهی. ههروه سا حهتا نه گهر دادگه هکری د تاقیکرنا خوژی دا ب سه رکه کفت و ماوی تاقیکرنی ب سلامهتی و بی ناریشه و لدویف مهرجان بوراند روژا بهردانا وی یا مهر جدار ناهیتنه هژمارتن میژووا بدوماهیک هاتنا سزایی وی، بهلکو روژا بدوماهیک هاتنا ماوی سزایی وی ب ماوی تاقیکرنی ژ ی فه دی هیته

هژمارتن میژووا بدوماهیک هاتنا سزای، چونکی ماوی تاقیکرنی ژی دهیته هژمارتن بهشک ژ جی به جی کرنا ماوی سزای و پشتی ئەف ماوه بدوماهیک دهیت چاقدیری و دیفچون ژی لسهر وی کهسی نامینیت ژبهرکو وی ماوی سزایی خو ههمی بوراندی یه. بو نمونه: کهسهک ل (۲۰۱۲/۹/۱) ب بهردانا مهرجدار هاته بهردان و (۲۰۱۲/۱۲/۱) میژووا بدوماهیک هاتنا ماوی سزایی وی یه، لقییری ئەو ژ (۲۰۱۲/۹/۱) تاکو (۲۰۱۲/۱۲/۱) دی کهفیته دماوی تاقیکرنی دا و دهیته هژمارتن کو ئە یی ماوی سزایی خو دبورینیت، وئانکو میژووا (۲۰۱۲/۱۲/۱) دی دهیته هژمارتن میژووا بدوماهیک هاتنا سزای نه کو میژووا بهردانا مهرجدار کو دئونا مه‌دا دبیته (۲۰۱۲/۹/۱). وئه‌گهر ماوی تاقیکرنی بی ئاریشه بدوماهیک ئینا دی بهردانا وی یا مهرجدار بیته بهردانا ب ئیکجاری.

یاسادانه‌ری مسری دمادا (۶۱) ی دا دیارکریه کو ئە‌گهر بهردانا لژیو مهرجان نه‌هیته هه‌لوه‌شاندن تا میژووا ده‌ست نیشانکرنی بو بدوماهیک هاتنا ماوی سزای دی بهردانا وی بیته بهردانا ب ئیکجاری^(۱). ئانکو یاسادانه‌ری مسری هه‌مان بوچون لسهر فی بابته‌تی هه‌یه.

۳- بهردانا مهرجدار نه مافه بو دادگه‌هکری

هه‌رچه‌نده بوچونیت جیاواز لسهر وی چه‌ندی هه‌نه کانێ بهردانا مهرجدار دهیته هژمارتن ماف یان ژی نه. به‌لی دقه‌کولینه‌کی دا لسهر

(۱) یاسایا ریکخستنا زیندانان یا مسری ژماره (۳۹۶) یا سالا (۱۹۵۶).

سیستهمی بەردانا مەرجدار ڤه کولەری دیارکریه کو بەردانا مەرجدار ناهیتە هژمارتن وه کو ماف و ئەڤ نه هژمارتنه ژێ کریه تابه تهنه ندیه کو سیستهمی بەردانا مەرجدار و دبیزیت بەردانا مەرجدار دهیتە مەزنده کرن (تقدیر) ژلایی وی دەسلاتا کو یاسایی ریک پیدای ژ بهرهندی ناهیتە هژمارتن مافه کو بو دادگه هکری و دادگه هکری نه شیت داخازا بەردانا مەرجدار بکەتن ئەگەر مەرج لدهڤ پەیدا نەبن و ههروهسا لدهمی پەیدا بونا مەرجان ژێ لدهڤ دادگه هکری دانا بەردانا مەرجدار بو وی پیدڤی ب رازیبونا وی ناکەتن تا کو بەردانا مەرجدار بو وی بهیتەدان و ئەگەر بریارا بەردانا مەرجدار بو دادگه هکری هاته دان دڤیت دادگه هکری پابه ندییت ب پیگرییت بەردانی و ئەگەر پابه ندییت ب ئیک ژوانا دی بریارا بەردانا وی مەرجدار هیتە هه لوه شانندن و دوباره دی ڤه گهرینن بو ناڤ زیندانی بو جی به جی کرنا ماوی به شی مایی ژ سزای^(۱).

(۱) ڤه کولینا بەردانا مەرجدار، ژینده ری بوری.

جیاوازی دناقبه‌را به‌ردانا مهرجدار و به‌ردانا ب ئیکجاری (الافراج النهائی)

هه‌لبه‌ت به‌ردانا مهرجدار و به‌ردانا ب ئیکجاری ئانکو یا ئاسایی و بئ
مه‌رج ژئیک جیاوازی و ئه‌ف جیاوازیه د گه‌له‌ک لایا و د گه‌له‌ک خالان دا
دیاردبیت، بوئونه بتخی ده‌می ئه‌م ئان هه‌ردوو ده‌سته‌واژان دبیین و
دخوینین بومه دیاردبیت کو جیاوازی دناقبه‌را واندا هه‌نه، چونکی دئیک
ژئان ده‌سته‌واژاندا دادگه‌هکری ده‌یته به‌ردان و نازادکرن به‌لی د به‌ردانا
دیتردا دی هه‌یته به‌ردان و به‌ردانا وی ب هه‌ندک مه‌رجانقه گریډای یه و
دقیت ئه‌و مه‌رج لده‌ف وی په‌یدابن و پابه‌ند بیت ب وان مه‌رجان فه.
ئه‌م دشیین هه‌ندک ژ وان خالین جیاوازی دناقبه‌را (به‌ردانا مهرجدار و
به‌ردانا ب ئیکجاری) دا هه‌ین د چهند خاله‌کاندا بقی شیوی لخاری
دیاربکه‌ین:

أ- ژلایی مه‌رجان

وه‌کی مه‌ دیارکری به‌ردانا مهرجدار گریډای یه ب هه‌ندک مه‌رجان فه
و لده‌می دادگه‌هکری ده‌یته به‌ردان دقیت پابه‌ند بیت ب وان مه‌رجانقه
وه‌کی دادگه‌هکری هه‌ندک جارن دادگه‌هکری ده‌یته قه‌ده‌غه‌کرن ژ چونا
وی بو هه‌ندک جهان، به‌لی ئه‌و مه‌رجیت دبه‌ردانا مهرجدار دا هه‌ین

دبەردانا ب ئیکجاری دا نینن کو هەردەمی ب ئیکجاری دەیتە بەردان و نازادکرن ئەو دی ژایانا خو ب شیوه کی ئاسایی ریتقەبەتن بو نمونە هەر جەهەکی وی بقیین و یاسایی ریک ب وی جەهی دابیت دشیت بجیتە وی جەهی بی کو هیچ ریگریهک و مەرجهک لسهر هەبیت ئانکو ژ چ جەهان ناهیتە قەدەغەکرن، بەلی دبەردانا مەرجدار دا دبیت بەیتە قەدەغەکرن ژ هەندەک جەهان.

یاسایا عیراقی دمادا (۳۳۲/ب) هەندەک مەرچ داناینە، بو نمونە دمرجهکی دا دیارکریه کو بو دادگەهی هەیه ئەوی ب بەردانا مەجدار دەردکەشیت قەدەغە بکەتن ژ چونا وی بو مەیحانا و مەلھایان یان قەدەغەبکەتن ژ جەھواری (اقامە) ل هەندەک جەین دەست نیشانکری^(۱).
ئانکو بەردانا مەرجدار یا هەلاویستی یە ب هەندەک مەرجان قە بەلی بەردانا ب ئیکجاری نەیا گریدای یە ب چ مەرجان قە.

ب- ژایای ماوی

دبەردانا مەرجداردا دادگەهکری دەیتە بەردان بەری ماوی سزایی وی بدوماهیك بەیت، و ئەو ماوه ژی ژ یاسایه کی بو یاسایه کا دیتر جودایه و هەر یاسادانەرەك لدویف کاودانیت ولاتی خو فی ماوهی مەزنده دکەت.

بەلی دبەردانا ب ئیکجاری دا ئانکو یا ئاسایی دا ناهیتە نازادکرن و بەردان تاکو ماوی سزایی خو هەمی بدوماهیك نەئینیت.

(۱) یاسا بنه ماییت دادگەهکونا سزایی یا عیراقی ژماره (۲۳) یا سالا (۱۹۷۱).

ج- ژلایې سزای

هندهك جورین سزای هنده ب سروشتی خو وه کی (سیداره دان و سزایین دارایی) و هنده کین دیتر ب هوکمی یاسایی ژ سیستمی بهردانا مهرجدار دویردکهشن و ئه نه شین بهردانا مهرجدار بدهینه وان دادگه هکریان ئه وی بقان جوړه سزایان هاتینه سزادان. ههروه سا هندهك سزایین دابر بو نازادی (سالبه للحرية) هنده کو سه ره رای گونجینا وان دگهل فی سیستمی بهلی دهینه بی به هرکون ژ سیستمی بهردانا مهرجدار ژلایې یاسادانه ری شه نانکو یاسا دیاردکه تن کو ئه ژ سیستمه مه ژفان سزایان ناگريت.

بهلی د بهردانا ب ئیکجاری دا هیچ جوړه سزایه کی دابر بو نازادی ناهینه بی به هرکون ژ سیستمی بهردانا مهرجدار و هه رده می دادگه هکری ماوی سزایی خو بوراند دی هیته نازادکون و بهردان، نانکو بهردانا ب ئیکجاری ژ هه می سزاییت دابر بو نازادی کو دگهل سروشتی بهردانی بگونجن دگريت و چ سزا ژی ناهینه بی به هرکون.

د- ژلایې که سایه تیا دادگه هکری

هه ره وه کی بهری نوکه مه دیارکری کو دفی سه رده میدا نارمانج ژ سزای چاکساز کرنا دادگه هکری و تاوانباری یه، چ بهردانا مهرجدار ژوی جوړی تاوانا نه نجامدای بگريت یان نه. بهلی نه گهر دبهردانا ب ئیکجاری دا ره وشت و رهفتارین که سایه تیا دادگه هکری دناؤ ده زگایی چاکسازیی دا باش و چاکساز لیبهین یان نه چ کارتیکرنی ل بهردانا وی

ناکەتن و لدهمیّ ماویّ سزاییّ وی بدوماهیك دهیّت دقیت بهیّته بهردان. ئانكو دبەردانا ب ئیكجاری دا چاكسازبونا دادگههكری نه مهرجه بو بهردانا وی و دادگههكری چاكساز بییت یان نه دیّ هەر هیّته ئازادكرن، چونكي ماویّ سزاییّ خو هه می بوراندی یه.

بهلیّ دبەردانا مهرجدار دا چاكسازبون و باشونا رهفتار و رهوشتیّن دادگههكری مهرجه بو ژینگرتنا وی بقی سیسته می، ئانكو نه گەر دادگههكری چاكساز نه بییت سیسته میّ بهردانا مهرجدار ژێ ناگریت و ناهیّته بهردان ب ریکا فی سیسته می حهتا نه گەر ماویّ پیدفی بو ژینگرتنا فی سیسته می بوراندییت ژێ، چونكي نهؤ سیسته مه دهیّته دان بو دادگههكریان لسه ر بنه ماییّ چاكسازبون و به رهه فبونا وان.

ژلایی شوینوارا

هندهك شوینوار لدهمیّ دانا بهردانا مهرجدار بو دادگههكری پهیدادبن دبەردانا ب ئیكجاری دا پهیدانابن، بو نمونه بهردانا مهرجدار ماویّ سزای بدوماهیك نائینیت بهلكو سزا ههردمنیت سه ر وی دادگههكری و نهؤ بهردانه بتنیّ شیوازیّ جیّ به جیّ كرنا سزای دگوریت، یان هندهك سزاییّن تامكه ر دكهڤنه سه ر دادگههكری یان هندهك مهرج دكهڤنه سه ر وی و دقیت پیگیریّ بیّ بكهتن.

بهلیّ نهؤ شوینواره دبەردانا ب ئیكجاری دا نیین و هەر ده میّ دادگههكری دهیّته بهردان سزاییّ وی بدوماهیك دهیّت، وههروهسا نهو مهرجین دبەردانا مهرجدار دا دكهڤنه سه ر دادگههكری دبەردانا ب ئیكجاری دا ئانكو یا ئاسایی ناكهڤنه سه ر وی.

ژلايی دوماهیک هاتی

بهردانا ب ئیکجاری ناهیتهدان تاكو دادگههکری ماوی سزایی خو همیی دبورینیت، ولدهمی ماوی سزای بدوماهیک دهیت دادگههکری دی هیته بهردان و نازادکرن، وئهؤ بهردانا وی بدوماهیک ناهیت و دی ههرمینیت بی نازاد، چونکی ماوی سزایی خو همی بوراندی یه، وئهگهر تاوانه کا نوی ئه نجامدا و سزایه کی نوی کهفته سهر دی هیته گرتن لسهر وی سزایی نوی نه کو لسهر وی سزایی بهری هنگی همی جی به جی کری و دهر کهفتی.

بهلی دبهردانا مهرجدار دا بهری ماوی سزای بدوماهیک دهیت دادگههکری دی هیته بهردان و ئهؤ بهردانا وی یا مهرجدار بدوماهیک دهیتن، چونکی بقی بهردانی هیشتا ماوی سزایی خو همی نه بوراندی یه. وبدوماهیک هاتنا فی بهردانی ژی ب دوو ریکایه، ئیک: دادگههکری ماوی تاقیکرنی ب سلامهتی و بی ئاریشه بورینیت، ولدهمی دادگههکری ماوی تاقیکرنی بی ئاریشه بدوماهیک دئینیت بهردانا وی یا مهرجدار دی هیته گورین و دی بیته بهردانا ب ئیکجاری. دوو: یان دی ل ماوی تاقیکرنی دا ئاریشهک وهکی نه پینگیری کرنی ب مهرجان پیدابیت و دی برپارا بهردانا مهرجدار ئهوا بو وی هاتیهدان هیته ههلوهشاندن و دی دادگههکری دوباره هیته دهسته سهرکرن و زفراندن بو ناؤ دهزگایی چاکسازی بو جی به جی کرنا وی ماوی ژ جی به جی کرنا سزای هاتیه راوستاندن.

مهرجین بهردانا مهرجدار

دهمی مروف بهری خو ددهته سیسته می بهردانا مهرجدار ئانکو بهردانا ب مهرج، هەر ژ ناخی وی بو مروفی دیاردبیت کو نهؤ سیسته مه یی گریډای یه ب هندهك مهرجان فه ودقیت ئه و مهرج پهیدابن تاكو نهؤ سیسته مه بهیته جی به جی کرن بو بهرژه وهندیا دادگه هکری.

ئه م دشیین ئه فان مهرجان ژیک فاقیرین بو دوو جورین مهرجان، نهوژی نهفه نه:

۱- مهرجین بابتهی (شروط موضوعیه)

۲- مهرجین شیوهی (شروط شکلیه)

۱- مهرجین بابتهی

مافین مروفی و پوهنسیپین وی چهند پیشکتهفتی و بهرفره هیی بخوفه بینیت دقیت ژینگرنا دادگه هکری ب سیسته می بهردانا مهرجدار یا سنورداربیت و ناییت نهؤ سیسته مه ژ هه می جورین سزایان و تاوانا بگریت، چونکی نه و کسه سی تاوان ژی لسه ههاتیه نهجمدان یی پیشکداره دژیانی دا و مافین مروفی بو وی ژی ههاتیه دانان و ناییت کسه زوریی

لی بکهن بویه دهمی کهسهک زوریی لسهر مافین وی دکهن دقیت سزایهک بو هدییت و دقیت سزایی وی دگهل وی تاوانا نهنجامدای بگونجیت و هندهک جاران مهزنییا وی تاوانا نهنجامدای و سزایی کهفتیه سهر دادگههکری دبیته نهگهر کو نهو دادگههکری ژ هندهک سیستهمان بهیته بی بههرکرن، ئیک ژوان سیستهمان سیستهمی بهردانا مهرجاره کو مهزنییا هندهک جورین تاوانان دبیته نهگهر کو نهو سیستهمه ژئی نهگرت، بویه مهرجین بابتهی بو فی سیستهمی ههنه و نهو مهرجین بابتهی بین سیستهمی بهردانا مهرجار ژلایهکی فه گریداینه ب جورئ سزای فه، کانئ نهو جورئ سزای ژ وی جوری یه بین کو نهو سیستهمی ژئی دگرت یان نه. ژلایهکی دیتفه نهو جورئ مهرجان لایهنئ کهسایهتیا دادگههکری ب گرننگ دزانیته، نانکو هندهک ژ مهرجین بابتهی لسهر دادگههکری بخونه و دقیت نهو مهرج لدهو وی پدیدابن تاکو نهو سیستهمه ژئی بگرت. ههروهسا هندهک ژفان مهرجان گریداینه ب ماوی سزای و وی ماوهی فه بی کو پیدئی یه دادگههکری دناؤ دهزگایی چاکسازی دا بورینیته.

نهو جورئ مهرجان دناؤ زوربهیا یاساین جیهانی دا هدییه، بهلی ههر یاسادانههک لدویف کاودانیته ولاتی خو نهفان مهرجان ریكدئیخیت، نانکو نهو مهرجه دسیستهمی بهردانا مهرجاردا ههنه بهلی جیاوازی د چاوانیا ریكخستنا نهفان مهرجان ژلایی یاسادانهههه هدییه، نهو ژئی دی فان مهرجان و چاوانیا ریكخستنا وان ژلایی هندهک یاسادانهههه بههس کهین:

۱- مهرجین گریڊای سزای

وه کی د بابه تین بهری نوکه دا مه ئاماژه پیکری کو سروشتی هنده ک سزایان وهسا دخازیت کو سیستمی بهردانا مهرجدار لسهر ناهیتنه جی به جی کرن وه کی سزایین دارایی (غرامة) و ههروهسا سزایی سیداره دانی، چونکی سیستمی بهردانا مهرجدار بهردان و نازاد کرنا دادگه هکری یه ژ دهزگایی چاکسازی پستی بورینا ماوه کی دیار کری ژ وی سزایی دادگه هی دانایه سهر، بهلی د سزایین دارایی دا دادگه هکری ناچیتنه دناؤ دهزگایی چاکسازی دا تا بهیتنه بهردان ب ریکا فی سیستمی، ههروهسا سزایی سیداره دانی ژی لسهر ژایانا وی یه و ژایانا وی هه می بدوماهیک دئینیت و نازقریت ناؤ جفاکی دا بویه نهؤ سیستمه لسهر فی جوری سزای ژی ناهیتنه جی به جی کرن.

لقیری بومه دیارد بیت تا کو نه م بشیین سیستمی بهردانا مهرجدار لسهر سزایه کی جی به جی بکهین دقیت نهو سزایی دادگه هی دانایه سهر دادگه هکری ژ جوری سزایی دابر بو نازادی (عقوبة سالبة للحرية) بیت. نانکو دقیت ژوان سزایان بیت کو دادگه هکری ماوه یه کی بی دهیتنه دهسته سهر کرن و دهیتنه گرتن و دکهنه دناؤ دهزگایی چاکسازی دا، تا کو ماوه کی ژفی سزای دبورینیت شنی نهؤ سیستمه دی ژی گریت، وبه شه کی ژ دوماهیا ماوی سزایی خو دی ل دهرقه ی دهزگایین چاکسازیین بورینیت وه کو ریکهک بو چاکسازبونا دادگه هکری.

یاسادانه ری عیراقی نهؤ مهرجه دیاسایا بنه ماییت دادگه هکری تاوانی دمادا (۳۳۱/أ) وهرگرتی یه و دیار کریه کو درسته نهو دادگه هکری هاتیبه سزادان ب سزایه کی دابر بو نازادی بهیتنه بهردان ب بهردانه کا

مه‌رجدار لدویف بنه‌ماییت فئی یاسایی^(۱). ئانکو یاسایا عیراقی ژی دیارکریه کو دفتیت سزا سزایه‌کی دابر بیت بو ئازادیی تاکو سیستمی به‌ردانا مه‌رجدار ژی بگریت. هه‌روه‌سا یاسادانه‌ری مسری ژی دمادا (۵۲) ژ یاسایا ریک‌خستنا زیندانیین مسری دیارکریه کو درسته دادگه‌هکریی سزادای ب سزایه‌کی سنوردار کری بو ئازادیی لژی مه‌رجان بهیته به‌ردان^(۲). ئانکو یاسادانه‌ری عیراقی و مسری هه‌ردووان دیارکریه کو به‌ردانا مه‌رجدار ژ سزاییین دابر بو ئازادیی دگریت.

۲- مه‌رجین گریپدای ب که‌سایه‌تیا دادگه‌هکری

ژئارمانجیت به‌ردانا مه‌رجدار چاکسازبون و باشبونا ره‌وشت و ره‌فتاریین دادگه‌هکری یه وئەژ به‌ردانا مه‌رجدار خه‌لاتکره بو دادگه‌هکری لسه‌ر باشبونا ره‌فتاریین وی لده‌می جی به جی کرنا سزای و ئەژ باشبونه ئامازی ب وی چه‌ندی ددهت کو دادگه‌هکری مفا ژ به‌رنامی به‌ره‌ه‌فکرنا دادگه‌هکریان بو ژیانه‌کا ئاسایی نه‌وی دناؤ ده‌زگایی چاکسایی دا دهیته جی به جی کرن وەرگرتی یه^(۳). ئانکو مه‌رجه ره‌وشت و ره‌فتاریین دادگه‌هکری باش بن تاکو بشیین به‌ردانا مه‌رجدار بدهینی، وئەژ باشبونه دفتیت ل دوو ماوان دابیت، ئیک ژوان باشبونا پیدفی یه لده‌می دادگه‌هکری دناؤ ده‌زگایی چاکسازیی دا باش لیبهیت داکو لایه‌نیته تاییه‌تمه‌ند بشیین به‌ردانا مه‌رجدار بدهنه وی دادگه‌هکری، و باشبونا دووی

(۱) یاسا بنه‌ماییت دادگه‌هکرنا سزایی یا عیراقی ژماره (۲۳) یا سالا (۱۹۷۱).

(۲) یاسایا ریک‌خستنا زیندانان یا مسری ژماره (۳۹۶) یا سالا (۱۹۵۶).

(۳) فه‌کولینا به‌ردانا مه‌رجدار، ژینده‌ری بوری.

ژی پیدئی یه دماوی تاقیکرنی (مدة التجربة) دابیت، ئانکول وی ماوهی دابیت لدهمی ب بهردانا مهرجدار دهر دکه قیت تا کو ماوی سزایی وی بدوماهیك دهیت، دا کو بریارا دانا بهردانا مهرجدار ژلایی وی جهی بریار دهر یخستی یان ژلایی جهه کی بلندتر ژ وی نه هیته هه لوه شانندن و ژناقبرن.

ئانکو مهرجه دادگه هکری لدهمی دناؤ ده زگایی چاکسازیی دا و لدهمی ب بهردانا مهرجدار ژی دهر دکه قیت یی باش و چاکسازیت تا کو بهردانا مهرجدار بو بهیته دان و ژی نه هیته ستانندن و نه هیته هه لوه شانندن. ئەؤ مهرجه ژی دناؤ یاسایا بنه ماییت دادگه هکرنا تاوانی یا عیراقی دا ههیه و یاسادانه ری دمادا (۳۳۱/أ) به حس لقی مهرجی کریه و دیار کریه کو درسته دادگه هکری ب شیوی مهرج بهیته بهردان ئە گهر بو دادگه هی دیار بو کو وی کاروانی خو و رهوشتی خوبی راست کری^(۱). ئەؤه ئاماژی ب مهرجی باشبونا رهوشتی دادگه هکری دناؤ ده زگایی چاکسازیی دا دکهت و دمادا (۳۳۲/ه) دبیزیت داواکاری گشتی دی چاقدیری دادگه هکری کهتن بو جی به جی کرنا وان مهرجین هاتینه دانان دئی مادی دا و دی ئاگه هداریا دادگه هی کهتن ب پیشیل کرنا فان مهرجان و دادگه دشیته گازی بکهتن و هوشداریی بدهتی لسه ر دوباره نه کرنا پیشیل کرنا فان مهرجان و ئە گهر دوباره کر یان دی دادگه وی وهر گرت ئەوا ئەو دبینیت کو یا گونجای یه ژ وان ریکارین دبرگا (ب) لقی مادی دا هاتین یان دی بریارا بهردانا مهرجدار هه لوه شینیت^(۲).

(۱) یاسا بنه ماییت دادگه هکرنا سزایی یا عیراقی ژماره (۲۳) یا سالا (۱۹۷۱).

(۲) یاسایا بنه ماییت دادگه هکرنا سزایی عیراقی ژماره (۲۳) یا سالا (۱۹۷۱).

کاری نه بیته نه گهری هندۍ کو مهرجی کار کرنا رهوا ژۍ نه گریته، بویه پیدفی یه ب زویترین دهم دهلیفا کاری بهیته زیده کرن و گهلهك جورین کاران بهیته دانان دناؤ دهزگایی چاکسازیی دا پاشی نهؤ مهرج دناؤ یاسایی دا بهیته دانان، ژهر کو مهرجه کی گرنکه بو چاکسازبونو دادگه هکریان و بقی مهرجی ریژه کا مهزنتر ژ دادگه هکریان دی بهره ف کاری فه چن و دی ژ نه نجامدانا تاوانان دویر که فن.

لدویف فان خال و برگان بومه دیاردبیت کو دفتت دادگه هکری دناؤ چاکسازیی دا و دماوی تاقیکرنی ژۍ دا رهوشتی وی بی باش بیت داکو بهردانا مهرجدار ب دروستی و بی ناریشه لسهر بهیته جی به جی کرن. ژ مهرجین دیتر بین کو گریدای ب که سایه تیا دادگه هکری فه نهوه کو نابیت ژ نه گهری بهردانا مهرجدار ژ یانا دادگه هکری دماوی تاقیکرنی دا بکه فیتته دمه ترسی دا، چونکی نه گهر مه ترسی لسهر ژ یانا وی هه بیت چ ژ لایی وی که سی تاوان دژی وی هاتیه نه نجامدان یان ژ لایی کهس و کارین وی فه بیت یا باشتر نهوه بمینیتته دناؤ دهزگایی چاکسازیی دا داکو بهیته پاراستن ژ ههر مه ترسیه کا لسهر ژ یانا وی هه ی. چونکی بهردانا مهرجدار دهیته دان داکو ب شیوه کی نارام و ناسایی ژ یانا خو بورینیت بهلی نه گهر ژ یانا وی بکه فیتته دمه ترسی دا باشتره سیسته می بهردانا مهرجدار بو وی نه هیته دان.

ههروه سا نابیت دادگه هکری ژۍ بیته مه ترسی لسهر نه من و ناسایشا گشتی، نانکو نابیت دانا بهردانا مهرجدار بتی لسهر بنه مایی بورینا ماوی پیدفی بیت بو ژ یگرتنا بهردانا مهرجدار، بهلکو دفتت چاکسازبون و دویر که فتنه وی ژ تاوانی بهیته پشت راستکرن.

۳- مهرجین گریډای ماوی سزای

ههروهکی مه دیارکری دقیت سزا ژ جوری سزاییت داپر بیت بو نازادی، ههروهسا دقیت رهوشت و رهفتارین دادگههکری باش بن تاکو سیستمی بهردانا مهرجدار ژ دادگههکری بگریت، بهلی نهؤ دوو مهرجه نه بهسن بو فی سیستمی بهلکو دقیت دادگههکری ماوهکی ژ سزایی خو دناؤ دهزگایی چاکسازی دا بورینیت تاکو سیستمی بهردانا مهرجدار ژ بگریت، نهؤه ژی نهو ماوهیه یی کو بهرنامی چاکسازکرنا دادگههکریان تیدا دهیتنه جی به جی کرن ژبو هندی داکو دادگههکری ژ نهنجامدانا تاوانا دویربکهفت و دوباره بهیتنه بهرههفکرن بو ژپانه کا ناسایی.

نهؤ ماوی کو پیدفیه دادگههکری دناؤ دهزگایی چاکسازی دا بورینیت ژ یاسایه کی بو یاسایه کا دپتر جودایه، بوغونه یاسادانهری عیراقی دمادا (۳۳۱/أ) ژ یاسایا بنهماییت دادگههکرنا سزایی ناماژه ب ههبونا فی مهرجی کریه و دیارکریه کو پیدفی یه دادگههکری (سی چاریکا) ژ ماوی سزایی خو بورینیت، بهلی نهگهر دادگههکری سنبله بیت پیدفی یه دوو سیکا (ثلثین) ژ ماوی سزایی خو بورینیت، وپیدفی یه نهو ماوی نهو دبورینیت ژ شهش ههشقان کیتمتر نهبیت. ونهگهر سزا لدویف ئیک (متعاقب) لسهر دادگههکری هاتنه ده ریخستن ماوی وی دی ژ نهنجامی کومکرنا ماوی وان سزایان هیتنه هژمارتن ههتا نهگهر ژ بلندترین ماوی سزای ژی ببوریت^(۱).

(۱) یاسا بنهماییت دادگههکرنا سزایی یا عیراقی ژماره (۲۳) یا سالا (۱۹۷۱).

ماویؑ راگرتیؑ (توقیف) و ماویؑ سزای ههردوو دیؑ بو وی هیته هژمارتن و دقیتؑ نهو شهش ههیفان بورینیت تاكو ژییگریتؑ؁ ئانكو نه گهر ماویؑ سزاییؑ دادگههكری (٥) ههیف بن و ل هیچ دههه كی دا نههاتیته راگرتن نهو سیستههه ژیؑ ناگرت.

لدویف یاسایا عیراقی دقیتؑ دادگههكری (٩) ههیفان كو دیتته سیؑ چاریكینؑ ساله كیؑ دناؤ دهزگاییؑ چاكسازییؑ دا بورینیتؑ؁ ویپدقی یه دادگههكریؑ سنیله بو ههرساله كیؑ (٨) ههیفان كو دیتته دووسیتك دناؤ چاكسازییؑ دا بورینیت.

نهو مهرحه دیاسایا مسری ژی دا دهیته دیتن و یاسادانه ریؑ مسری دمادا (٥٢) دا ژ یاسایا ریكخستنا زیندانان دیاركریه كو پیپدقی یه دادگههكری (سیؑ چاریكا) ژ ماویؑ سزای بورینیت ودهه می بارودوخاندا ناییت نهو ماویؑ كو دناؤ چاكسازییؑ دا دبورینیت ژ (٩) ههیفان كیمتر بیت^(١).

بو نمونه نه گهر دادگههكری ب (٤) ههیفان هاته سزادان سیؑ چاریكین فی ماوهی دیتته ههیفهك و دماویؑ ههیفه كیؑ بتنیؑ دا بهرنامیؑ چاكسازكرنیؑ ب دروستی لسهر دادگههكری ناهیتته جیؑ به جیؑ كرن؁ بویه دهست نیشانكونا ماوه كیؑ كو پیپدقی یه ب كیمی دناؤ دهزگاییؑ چاكسازییؑ دا بورینیت وه كی یاسایا عیراقی كو (٦) ههیف دهست نیشانكرینه و یاسایا مسری كو (٩) ههیف دهست نیشانكرینه گهله كا گرنهه؁ بویه دغونا مه دا سزادانا دادگههكری ب (٤) ههیفان پیپدقی یه

(١) یاسایا ریكخستنا زیندانان یا مسری ژماره (٣٩٦) یا سالا (١٩٥٦).

لسهر وی دادگههکری هەر(٤) ههیفان ژ ماوی سزایی خو بورینیت داکو بهرنامی چاکساز کرنی ب تمامی و ب دروستی لسهر وی بهیته جی به جی کرن. و دیاسایا عیراقی دا ههر سزایه کی ژ شهش ههیفان کیمتر بیت پیدفی یه ماوی سزایی خو ههمیی بورینیت ژ بهر کو سیسته می بهردانا مهر جدار ژی ناگریت، ژ بهر وان نه گهرین لسهری دیار کری.

گهلهک یاسایی دیت ژی نه ژ مهرجه وهر گرتی یه وه کی یاسایا فره نسی کو دیار کریه و دبیژیت دفت دادگههکری نیفا ماوی سزای دناؤ دهزگایی چاکسازی دا بورینیت و یاسایا ئنگلترا ژی دیار کریه کو دفت دادگههکری (دوو سیکا) ژ ماوی سزایی خو بورینیت.

نه گهر سزایی داپر بو نازادی سزایی ههتا ههتایی بیت و نهو ماوی کو پیدفی یه دادگههکری دناؤ چاکسازی دا بورینیت لدویف یاسایا فره نسی دفت (١٥) سال بن و لدویف یاسایا مسری و سوری دفت (٢٠) سال بن^(١). به لی یاسایا عیراقی دیارنه کریه پیدفی یه دادگههکری سزادی ب سزایی ههتا ههتایی چند ماوهی دناؤ دهزگایی چاکسازی دا بورینیت، به لی یاسادانه ری عیراقی دمادا (٨٧) ژ یاسایا سزای یا عیراقی ژماره (١١١) یا سالا (١٩٦٩) ی دیار کریه کو ماوی سزایی ههتا ههتایی ل عیراقی (٢٠) سالن^(٢).

لثیری بومه دیاردبیت کو پیدفی یه دادگههکری سزادی ب سزایی ههتا ههتایی (سی چاریکا) ژ ماوی سزایی خو کو (٢٠) سالن بورینیت، بقی شیوهی دیاردبیت دادگههکری سزادی ب سزایی ههتا ههتایی کو

(١) فه کولینا بهردانا مهر جدار، هه مان ژیدهر.

(٢) یاسایا سزای یا عیراقی ژماره (١١١) یا سالا (١٩٦٩).

(۲۰) سالن دی (۱۵) سالن ژ ماوی سزایی خو دناؤ دوزگایی چاکسازی دا بورینیت، چونکی دبیته سی چاریکین (۲۰) سالا کو دهیته هژمارتن سزایی ههتا ههتایی، ونه گهر پشتی بورینا فی ماوهی باشیونا رهوشتی وی هاته سهلماندن دی هیته بهردان ب بهردانا مهرجدار ژ بهرکو مهرجین پیدافی بو سیسته می بهردانا مهرجدار لدهؤ پهیدا بوینه.

ل دوماهی بومه دیاردبیت کو دقیت دادگه هکری ماوه کی ژ سزایی خو دناؤ دوزگایی چاکسازی دا بورینیت، بهلی چهندایه تیا فی ماوهی و چاوانیا ریکخستنا وی ژ یاسایه کی بو یاسایه کا دیتز جودایه.

مهرجین شیوهی

ئهؤ مهرجه گریدینه ب ریوشوین و ریکارین چاوانیا دانا بهردانا مهرجدار بو دادگه کری، و پیدافی یه ههر دادگه هکریه ک لدویف وان ریکاران بیت نهوین یاسایی دهست نیشانکرین، چونکی ههر یاسایه ک لدویف باری فرمانگه و ریقه بیری ودهسه لاتی و هلاتی خو ریکاران ریکدتیخت.

بهلی ههروه کی مه ل بهشی سروشتی بهردانا مهرجدار دا دیارکری کو هندهک یاسا دهسه لاتا بهردانا مهرجدار ددهنه دهسه لاتا دادوهری وهکی یاسایا عیراقی کو ل مادا (۳۳۱/أ) ژ یاسایا بنه ماییت دادگه هکری سزایی دایه دیارکرن کو بهردانا مهرجدار کاره کی دادوهری یه و دادگه ها که تنی بقی کاری تاییه تمه نده، ههروه سا مادا (۳۳۲/أ) ژ ههمان یاسا دیارکریه پیدافی یه لسهر فرمانگه ها چاکسازیا مهزنان یان سنیله یان داخزا بهردانا

مهرجدار بکه تن و داواکاری گشتی ژی دشیت فیّ داخلزی بکه تن، وئەف داخازە دئی هیتە پیشکیشکرن بو دادگههی ئانکو بریار بو دادگههی یه بویه کاری دانا بهردانا مهرجدار ب کاره کیّ دادوهری دهیتە ژمارتن. بهلیّ یاسایا مسری دمادا (۵۲) ژ یاسایا ریکخستنا زیندانان کاری بهردانا مهرجدار کریه کاره کیّ فه مانگهی (عمل اداری) و ژ بهرکو دهسه لاتا دانا بهردانا مهرجدار دایه ریفه بهری گشتی ییّ زیندانی^(۱).

ئانکو مهرجین شیوهی گیرداینه ب ریکاران فه و هدر یاسایه ک ب شیوهی کی رینمایان دهردئیخیت بو ریکخستنا ریکاران و ئەف ریکخستنه دبنه مهرج و دئیت پیگیری پیّ بهیتە کرن ژلایّ وان کەس و لایه نان فه یین کو داخازا بهردانا مهرجدار دکەن، چونکی ریکار ولایه نیّ شیوهی دهیتە ریکخستن بو ریفه چونا کاروبارین تاکه کەسان ب ساناهیتین شیوه و ب لهزترین ماوه.

(۱) یاسایا ریکخستنا زیندانان یا مسری ژماره (۳۹۶) یا سالا (۱۹۵۶).

بی بهر کرنا تاوانان ژ سیستمی بهردانا مهر جدار

سزا بو تاوانان هاتیه دانان داکو تاوانبار و که سین دناؤ جفاکی دا ب گشتی بهینه پاشقه برن ژ نهجامدانا تاوانی. وهروه سا لقی سهرده می دا نهؤ سزایه دهیته بکارئینان بو چاکساز کرن و بهر هه فکرن دادگه هکریان بو ناؤ کومه لگه ی و جفاکی، داکو نهوژی ب شیوهیه کی ناسایی و دویر ژ تاوانان و نهجامدانا وان بژین.

ههر وه کی مه ل دهست پیکی دیار کری کول بهرام بهر چاکساز بونا دادگه هکری خهلاتهک بو ههیه نهوژی دانا (بهردانا مهر جدار) ه بو دادگه هکری، بهلی پیدئی یه بهردانا مهر جدار بو هندهک جورین تاوان و تاوانباران نه بیت. نانکو دقیت هندهک جورین تاوان و تاوانباران بهینه بی بهر کرنا ژ دانا فی سیستمی. بهلی یا پیدئی نهوه کو بی بهر کرنا ههر تاوان و تاوانباره کی ژ سیستمی بهردانا مهر جدار نه گهرین خو هه بن، وه کی ریژا مهترسیا تاوانه کی لسهر کومه لگه هی یا بلندبیت بویه یاسادانه وی که سی فی تاوانی نهجام ددهت ژ سیستمی بهردانا مهر جدار بی بهر بکهت. یان پیدئی یه نهو تاوانین کارتیکرنی ل سیستمی سیاسی دکهن یان ناسایا گشتی تیکددهن یان کارتیکرنی ل سهروه ریا دهوله تی

دڪن بهينه بى بهرڪرن ژ دانا بهردانا مهرجدار. يان تاوانهك يا بهربه لافه و ب رپژه كا مهزن دهپته نهجمدان ياسادانهر دشپت بى بهرڪرنا نهجمدهرى وى تاوانا بهربه لافه و گلهك دناؤ كومهلگهه دا دهپته نهجمدان ژ بهردانا مهرجدار وه كو رپكهك بو كيمكرنا نهجمدانا وى تاوانى بكاربينيت. يان ژى دبپت نهگهرين بى بهرڪرنى گرپداى بن ب چهندياهتيا نهجمدانا تاوانى فه نانكو جورهكى تاوانى بى بهر ناپيت ژ بهردانا مهرجدار بهلى دوباره نهجمدانا فى جورى تاوانى شنى دى بيته نهگهرى نه دانا بهردانا مهرجدار بو دادگههكرى، وهكى ياسادانهرى عيراقى كو نهفه خاله وهرگرتى يه. نارمانج ژفى جورى بى بهرڪرنى نهوه كو گلهك نهجمدانا تاوانى ژلايى كهسهكى فه دياردكهت كو چاكسازكرنا وى دادگههكرى دى يا ب زههدت بيت يان نهوه دادگههكرى پيدفى ب دهمهكى درپژتروه بو چاكسازبونى، بويه دهپته بى بهرڪرن ژفى سيسته مى داکو بهرى بدوماهيك هاتنا سزايى خو نهدهر كهفپت و ل وى ماوهى ژيدا بمينپته دناؤ چاكسازيى دا داکو بهرنامى چاكسازكرنى لسهر بيهپته جى به جى كرن بو هندى كو مفاى ژى وهرگريت و ب دروستى چاكسازبيت و تاوانى ژ جارا دووى پز نهجماد نهدهتن.

لدوماهپى بومه دياردبيت كو پيدفى يه هندهك تاوان و تاوانبار بهينه بى بهرڪرن ژ سيسته مى بهردانا مهرجدار، بهلى دگهل فى چهندى پيدفى يه بهرنامى چاكسازكرنى ب دروستى لسهر دادگههكرىان بهپته جى به جى كرن داکو نارمانجا نوى يا سزاي بجه بهپت و دادگههكرى چاكسازبن. ونه گهر دادگههكرى ل ماوى خودا چاكساز نهبيت پيدفى يه

ئەو دادگەھكەرى بەھتە بى بەھركرن ژ بەردانا مەرجدار، چ ئەو تاوانا وى ئەنجامداى ھاتىبە بى بەھركرن ژ سىستەمى بەردانا مەرجدار يان نە. چونكى ھەروەكى مە دياركەرى بەردانا مەرجدار ئانكو يا ب مەرج خەلاتەكە بو وان دادگەھكەريان يىن كو چاكسازدەن و بەرھەف دەن بو ژيانەكا ئاساى.

ھەر ياسادانەرەكى ئەڤ سىستەمە ھەرگرتى ھندەك جورين تاوانان ژفى سىستەمى بى بەھركرينە، ئەڤەژى گرنكى يا بى بەھركرنا ھندەك تاوانان ژ سىستەمى بەردانا مەرجدار بومە دياردكەتن.

ھەروەسا ياسادانەرى عىراقى ژى ل مادا (۳۳۱/د) ۱۵ ھندەك تاوان و تاوانبار ل پىنج خالاندا دياركرينە و بى بەھركينە ژ سىستەمى بەردانا مەرجدار، ئانكو لدويف ياسايا عىراقى ئەڤ تاوان و تاوانبارين لخارى ديار ھاتينە بى بەھركرن ژ سىستەمى بەردانا مەرجدار:

۱- تاوانبارى ڤەگەريابى (العائد) ئەوى ھاتىبە سزادان ب پتر ژ بلندترين ئاستى سزاي ئەوى ل مادا (۱۴۰) ژ ياسايا سزاي يا عىراقى ژمارە (۱۱۱) يا سالا (۱۹۶۹) يان مادا (۶۸) ژ ياسايا سزاي يا بەغدادى.

۲- ئەو كەسى دادگەھكەرى لسەر تاوانەكا دژى ئاسايشا دەرەكى يا دەولەتى يان تاوانا سەختەكرنا درافى يان پولان (طوابع) يان بەلگەنامىت دارايى يىن حكومەتى.

ب بوچونا من پىدقى يە لڤيرى تاوانين گريداى ب تىكدانا ئاسايشا دەولەتى يا نافخوبى ژى لسەر فى بى بەھركرنى زىدەكربا، چونكى مەترسىبەكا مەزن لسەر جفاكى ھەبە و گەلەك جياواز نينە ژ ئاسايشا

دهره کی یا دهوله تی و لدهمی تی کچونا نافخویا دهوله تی ژ یان ژانا گه لی ب گشتی دکه فینه د مه ترسی دا. بویه نه ز ب پی دفی دینم تاوانین دبنه نه گهری تی کدانا ناسایا نافخویی ژ ی بهینه بی بهرکرن ژفی سیسته می.

۳- دادگه هکری سزادی لسهر تاوانا جوتبونا سکسی یان نیربازی (لواطه) یان دهست درژی کرنا لسهر نامیسی بی ره زامه ندی، یان تاوانا جوتبونی یان دهست درژی کرنا لسهر نامیسا که سه کی کو هه ژده سالی تمام نه کریت بی بکارینانا هیژی یان گه فان یان فیلبازی، یان جوتبونا سکسی یان نیربازی دگهل نیک ژ حه رامکریان یان تاوانا هاندانی لسهر خراپکاری یان دههمه ن پیسی.

نانکو پتزا تاوانین گری دای ب شهرفی و نامیسی فه هاتینه بی بهرکرن نه فه ژ ی بی بهرکرنه کا گه له ک باش و دجهی خودایه کول یاسایا عیراقی دا هاتی، داکو نه ژ تاوانین بقی جور ی کیم بن و دوباره نه بنه فه ژلای و ان دادگه هکریانفه، چونکی بقان جوره تاوانان ههستا جفاکی ب گشتی دهیته شکاندن و دبنه نه گهری تی کدانا خیزانی. بویه ب بوچونا من هدر تاوانه کا گری دای بیت ب نامیسی فه بهینه بی بهرکرن باشه و ب گرنگ دزانم، داکو نه ژ تاوانه کیم بن.

۴- دادگه هکری سزادی بو ماوی پتر ژ پینج سالان لسهر تاوانا دزیی، نه گهر بهری هنگی لسهر دزیه کا دیتر بو ماوی پتر پینج سالان هاتینه سزادان، هتا نه گهر سزایی وی ب هدر نه گهره کی یاسایی هه لوه شاییت.

لدویف ٹیک بتنی جارہ کی بہرنامی چاکساز کرنی دی لسہر ہیٹہ جی بہ جی کرن، بویہ ٹہ گہر پستی جی بہ جی کرنا فی بہرنامہ ی تاوانہ کا دیتر ٹہنجامدا شنی دی ہیٹہ بی بہرکرن، چونکی ہہروہ کی مہ دیارکری دادگہ ہکری دی ہیٹہ بی بہرکرن ژ بہرکو مفا ژ بہرنامی چاکساز کرنی نہ وەرگرت ولدہمی ژدہزگایی چاکسازیی دہرکہ فئی تاوانہ کا دیتر ٹہنجامدا۔ ول بارودوخی سزاییں لدویف ٹیک دا بہری ہنگی چ جارن ٹہڈ بہرنامہ لسہر جی بہ جی نہ کریہ تاکو ٹہم بزانیں مفا ژ ی وەرگرتی یہ یان نہ، بویہ ٹہم نہ شیین فان جورہ دادگہ ہکریان بی بہرہرکہین ژ سیستہمی بہردانا مہر جدار۔

ٹہز دبینم بوچونا دووی یا دجھی خودایہ۔ ژ بہر وان ٹہ گہرین لسہری دیارکری ہہروہ سا ٹہم دی شیین پتر نیازا یاسادانہری لسہر فی چہندی زانیں لدہمی ٹہم خالا پیئجی دبیین۔

۵- دادگہ ہکری سزادای بو پتر ژ پیئج سالان لسہر تاوانا برنا مالی گشتی (اختلاس) ٹہ گہر بہری ہنگی ہاتیبیتہ سزادان ب سزایہ کی ژ فی جوری یان ہاتیبیتہ سزادان بو کیئمز ژ پیئج سالان لسہر دوو تاوانین برنا مالی گشتی بین لدویف ٹیک یان پتر یان برنہ کا مالی گشتی کو ژ دوو کریارین پیئکہ گریئدای یان پتر پیئک ہاتیبیت، حہتا ٹہ گہر سزایی وی ب ہہر ٹہ گہرہ کی یاسایی ہہلوہ شاییت۔

لغیری یاسادانہری گوتی یہ (ہاتیبیتہ سزادان بو کیئمز ژ پیئج سالان لسہر دوو تاوانین برنا مالی گشتی بین لدویف ٹیک یان پتر)، نانکو ل خالا پیئجی دا ٹہ گہر لدویف ٹیک ژ ی ہاتیبیتہ سزادان و نہ دہرکہفت

بيت ژى دى هەر هيتته بى بهرکون ژفى سيسته مى ژونكى ياسادانهرى ب
ناشکرايى يا گوتى.

لقيرى بومه ديارديت کو نيازا ياسادانهرى ژى نهوه دادگههکريى
خالا (۴) ناهيته بى بهرکون ژ سيسته مى بهردانا مهردار، چونكى
نهگه ياسادانهرى نيازهك بو فى بى بهرکونا دادگههکرى ل خالا (۴) یدا
ههبا دا وهكى خالا پينجى ب ناشکرايى ديارکهن.

ژبه ر فان نهگه ران ههميان نهز دبينم بوچونا دووى يادروسته و پيدفى
يه دادگههکرى هاتيهته سزادان لسهر تاوانا دزى بو پتر ژ پينج سالان و
ماوى سزايى خو بورينيت و ژ دهزگايى چاکسازيى ده رکه قيت و تاوانه کا
ديتر يا دزى نه نجام بدهت و بو پتر ژ پينج سالان لسهر تاوانا دووى ژى
بهيته سزادان تاکو بهيته بى بهرکون ژ سيسته مى بهردانا مهردار،
چونكى مفا ژ بهرنامى چاکسازکرنى وهر نه گرت. ولده مى ب دوو سزايين
دزى بين لدويف نيک هاته سزادان ناهيته بى بهرکون، چونكى بهرنامى
چاکسازکرنى چ جار ان لسهر نه هاتيه جى به جى کرن و ههروه سا ژ بهر
وان ههمى نه گه رين ديتز بين مه لسهر ديارکرين.

شوينواريت بهردانا مهرجدار

بهردانا مهرجدار سيسته مه كي تايهت و سدر به خويه ژ بهر هندی قی سيسته می هندهك شوينواريت جياواز و تايهت بخوڤه هه نه. ژ هه ژي بيرئینانی یه كو مه ل تيگه هی بهردانا مهرجداردا دیار کريه و گوتی یه سيسته می بهردانا مهرجدار نه وه لده می دادگه هکری بهری ماوی سزایی خو بدوماهیک بينیت دی هیته بهردان و دی چیه دناؤ خیران و جفاکی دا.

ژخاندنا مه بو قی سيسته می و ژقی بیرئینانا مه بو تيگه هی بهردانا مهرجدار هندهك شوينواريت سيسته می بهردانا مهرجدار بومه دیاردین، هندهك ژقان شوينواران ژي نه قین لخاری نه:

أ— فرمانا تاوانبار کونی ب ریکا بهردانا مهرجدار ناهيته ژیرن (محو) بهلکو شوينواريت وی یین یاسایی ههردمین. نانکو لده می دادگه هکری ب ریکا بهردانا مهرجدار دهيته بهردان راما نا وی نهو نینه کو فرمانا تاوانبار کرنا وی نهوا ژ دادگه هی ده رکه فتی دی هیته ژیرن بهلکو ههروه کی مه دیارکری نهو فرمان دی ههرمینیت و بهردانا وی لدویف هندهك مهرجان و ههرده می دادگه هکری ب وان مهرجان پابه ند نه بوو دوباره دی فرمانا گرنا وی هیته هنارتن بو ناؤ ده زگایی چاکسازی (زیندانی) هه لسه ر بریارا تاوانبار کرنا وی یا بهری

نه ڪو چ برياڙين ديت، بويه ٽم ديٻڙين بهردانا ب مهرج ٽانڪو يا مهرجدار نايپته ٽه گهر بو ڙيڙنا فهريانا تاوانبار ڪرني.

ياسادانهري عيڙاقي ٽه ڦ خاله وهرگرتي يه لدهمي ل مادا (۳۳۳/ج)دا ديارڪري ٽه گهر دادگهها تايه ٽمهندي برياڙا بهردانا مهرجدار ههلوه شاندي دي فهريانا گرتنا وي دادگههڪري هيٽه دان و دي ڪنه دناڦ وي دهزگايي چاڪسازيي دا يا ڪو ٽه وڙي هاتي بهردان ب ٽارمانجا جي به جي ڪرنا وان سزايي جي به جي ڪرنا وان هاتي بهراوسان^(۱). ٽانڪو بهردانا مهرجدار جي به جي ڪرنا سزايي وي رادوهستيني بهلي لدهمي نه پابه نديونا دادگههڪري ب مهرجين بهردانا مهرجدار دي وان سزايي جي به جي ڪرنا وان هاتي بهراوساندي جي به جي ڪهتن ههر لدويڦ برياڙا تاوانبار ڪرني (الحڪم بالادانه) يا بهري نه ڪو چ برياڙين ديت.

ههروهسا ياسادانهري مسري ڙي دمادا (۵۹) ٽه ڦ خاله وهرگرتي يه و گوتي يه ٽه گهر ٽه و ڪهسي ب بهردانا مهرجدار دهر ڪهتي پيگيري ب وان مهرجين هاتي بهدان بو بهردانا وي نه ڪر و ب ٽه ڪين پيڏفي نه رابو، دي هيٽه زفراندي بو زينداني ڊاڪو ماوي مائي ڙ سزايي خو بورينيٽ. برياڙا ههلوه شاندي بهردانا وي دي ڙلايي ريڦه بهري گشتي يي زينداني ڦه هيٽه دان^(۲). ٽانڪو ههر لسهر بنه مائي سزايي خو يي بهري نوڪه هاتي زفراندي نه ڪو چ سزايي نوي.

ٽه گهر نه پابه نديونا وي ب مهرجين بهردانا مهرجدار ٽه نجامدانا تاوانه ڪا ديت بيت، دادگههڪري دي وي ماوي مائي ڙ سزايي خو جي به جي ڪهتن دگهل وي ماوي نوي يي ڪو دادگهه يي بو تاوانا وي يا نوي

(۱) ياسا بنه مائيٽ دادگههڪرنا سزايي يا عيڙاقي ڙماره (۲۳) يا سالا (۱۹۷۱).

(۲) ياسايا ريڪخستنا زيندانان يا مسري ڙماره (۳۹۶) يا سالا (۱۹۵۶).

ٺهٺجامداى دانايه سهر. ٺانكو لفي بارودوخي ٺيدا ٺيڪ جودانه. وه كي ياسادانهري عيرافي دمادا (٣٣٥) دياركريه كو ٺه گهر دادگهه سزايه كي دابر بو ٺازادبي لسهر تاوان يان كه تنه كا ب ٺهنقهست بو ماوي پتر ٺ (٢) سالان دانا سهر دادگههكري دي بريارا بهردانا مهرجدار هيته ههلوه شانندن و دي دادگههكري هيته دهسته سهرڪرن و سزايين هاتينه راوستان ٺي دي جي به جي كه تن^(١). يان ل مادا (٣٣٣/ا) دا دياركريه كو ٺه گهر ماوي سزايي وي تاوانا ل ماوي تاقيرني دا ٺهٺجامداي ٺ (٣٠) روٺان كيٺمٺ نه بيت بريارا بهردانا مهرجدار دي هيته ههلوه شانندن.

ب- بهردانا مهرجدار جي به جي ڪرنا سزايي سهره كي دراوستينيٺ نه كو ماوي سزايي نه سهره كي (العقوبات الفرعية)، ٺانكو سزايين تمامڪهر و سزايين زيدهي بين گريدي ب سزايي سهره كي ٺه دي ههرمينن جي به جي ڪري.

ياسادانهري عيرافي ل مادا (٣٣٢/ب) به حس لفي چهندي ڪريه ز گوتي يه بهردانا مهرجدار جي به جي ڪرنا سزايي سهره كي دراوستينيٺ، ويو دادگهه هي هديه دماوي راوستانا جي به جي ڪرنا سزايي سهره كي دا سزايين نه سهره كي (فرعي) جي به جي بڪهت يان جي به جي ڪرنا وان پاشيخيت يان هنده ڪان جي به جي بڪهت و جي به جي ڪرنا هنده ڪين ديت پاشيخيت، وٺو دشيت دوباره بهري خو بدهته ٺي برياري لسهر داخازا داواڪاري گشتي يان لدهمي هنده ڪ زانباري دگهه نه وان دشيت ٺه سزايين نه سهره كي بين جي به جي ڪرين جي به جي ڪرنا وان

(١) ياسا بنه ماييت دادگهه ڪرنا سزايي يا عيرافي ٺماره (٢٣) يا سالا (١٩٧١).

پاشيبيخت و نهوین پاشيبيختين جي به جي بکهن^(۱). ٿانکو لدهمی
بهردانا مهرجدار سزایی سهره کی رادوهستينيت رامانا وی نهو نينه کو
سزایی نه سهره کی ژى دی هیته راوستاندن، بهلکو بو راوستاندنا وان
پیدفی یه دادگهه بریاری لسهر بدهتن.

ج- بهردانا مهرجدار راستهه کرنا سزای یه نه کو دو ماهیک هاتنا سزای یه،
ٿانکو بهردانا مهرجدار جي به جي کرنا سزای ژ ناؤ دهزگایی
چاکسازی (زیندانی) راستهه دکهن و جي به جي کرنا وی دبهته دناؤ
جفاکی دا وه کو ئیک ژ ریکین چاکساز کرنا دادگهه کریان.

د- بوراندنا ماوی تاقیکرنی (مدة التجربة) ژلایی دادگهه کری فه لدویش
مهرجان و بی ٿاریشه و بی کو هیچ تاوانه کی نه نجام بدهتن دهیته
هژمارتن بورینا ماوی سزایی دادگهه دانایه سهر و بهردانا وی ژ
بهردانا مهرجدار دی هیته گورین بو بهردانا ب نیججاری و ئیدی
دادگهه کری لسهر وی سزای ناهیته دهسته سهر کرن فه، چونکی
ماوی سزای هه می جي به جي کریه.

ه- بهردانا مهرجدار دبته نه گهری چاکسازبونا دادگهه کریان، چونکی
نه گهر نهؤ سیسته مه ب دروستی بهیته بکارئینان ب تنی دی هیته دان بو
وان دادگهه کریان یین چاکسازدبن. بقی شیوهی دادگهه کری ژى دی
ههول دهتن ب زویترین دهم خو چاکسازبکهن و دی خو ژ تاوانی
دویرکهن داکو نهؤ سیسته مه ژى بگریت، بقی چهندی دی ریژا
دوباره نه نجامدانا تاوانان ژلایی وان دادگهه کریان فه کیم بیتن،
وئه فه ژى خالا هره گرنگه کو سیسته می چاکسازیی بگههیتی.

(۱) یاسایا بنه ماییت دادگهه کرنا سزایی یا عیراقی ژماره (۲۳) یا سالا (۱۹۷۱).

دوماهيك هاتنا بهردانا مهرجدار

بهري نوکه مه ديارکر کو دادگهه يان نهو جهی تايهتتهند ب دانا بهردانا مهرجدار دشيت برپارا بهردانا مهرجدار ب ههلوهشينيت، بقی شيوه دی بهردانا مهرجدار بدوماهيك هيت، بهلی ژناڤرنا فی برپاری پيدفی يه نه گهرين خو ههبن وه کی نه پابهندبونا دادگههکری ب مهرجين ياسایي وب مهرجين سيسته می بهردانا مهرجدار. نانکو نه گه ردادگههکری پابهندبو و پيگيري ب وان مهرجان کر و چ ناريشه دروست نه بون هنگی برپار ناهيته ههلوه شاندن تاكو ماوی تاقیکرنی همی دبورينيت.

لڤيری بومه ديارديت کو بهردانا مهرجدار ب دوو ريکا بدوماهيك دهيت نهوژی يان دی ب ريکا ههلوه شاندا بهردانا مهرجدار بيت يان ژي دی ب ريکا بدوماهيك نينان و بورينا ماوی تاقیکرنی بيت. نانکو ب فان ريکين لخاری نه:

۱- ههلوه شاندا برپارا بهردانا مهرجدار

۲- بورينا ماوی تاقیکرنی

١- هه‌لوه‌شاندا نا برپارا به‌ردانا مه‌رجدار

دهمی دادگه‌هکری یان بریکاری وی داخازا به‌ردانا مه‌رجدار ژ جهی تاییه‌تمه‌ند بقی کاری دکه‌تن نه‌و جه یان دی داخازا وان ره‌ت که‌تن یان دی لسه‌ر داخازا وان رازی بیت.

لدهمی رازیونی لسه‌ر داخازا به‌ردانا مه‌رجدار دکه‌تن و هه‌می ریکارین یاسایی دهینه نه‌نجامدان دی دادگه‌هکری هیته به‌ردان و دی که‌قیته دماوی تاقیکرنی دا، و ل ماوی تاقیکرنی دا دی هنده‌ک مه‌رج که‌قنه سه‌ر وی و دقیت پیگیری پی بکه‌تن و نه‌گه‌ر وی پیگیری پی نه‌کر نه‌و جهی تاییه‌تمه‌ند دشیت برپارا دانا به‌ردانا مه‌رجدار نه‌وا بو وی هاتیه دان هه‌لوه‌شینیت لدویف وان ریکارین یاسایی دیارکرین.

هه‌ر یاسادانه‌ره‌ک فی چه‌ندی ب شیوه‌یه‌کی ریکدئییخت کو دگه‌ل که‌توار و ژینا وی جهی بگونجیت. بو نمونه یاسادانه‌ری عیراقی نه‌و بابه‌ته دچه‌ند ماده‌یاندا ریکخستی یه و لدویف یاسایا عیراقی به‌ردانا مه‌رجدار لغان بارودوخین لخاری دا دی هیته هه‌لوه‌شاندا نا:

أ- مادا (٣٣٢/د) ژ یاسایا بنه‌ماییت دادگه‌هکرنا سزایی دیارکریه نه‌گه‌ر داخازا به‌ردانا مه‌رجدار هاته ره‌تکرن نابیت نه‌و داخازه بهیته نویکرن تا بورینا سی هه‌یفان ژ میژووا ده‌رکه‌فتنا برپارا ره‌تکرنی. به‌لی نه‌گه‌ر داخازا وان ژبه‌ر نه‌گه‌ره‌کی شیوه‌یی (شکلی) هاته ره‌تکرن دی رازیون لسه‌ر وی داخازی هیته‌کرن لدهمی نه‌و کیماسیا شیوه‌یی

نهمینیت^(۱). وههردهمی رازیون لسهر داخازا دادگههکری بو بهردانا

مهرجدار هاته کرن دی دادگههکری کهقیته دماوی تاقیکرنی دا.

ب- یاسادانهری عیراقی ل مادا (۳۳۲/ه) دا ژهمان یاسا دایه دیارکرن

کو داواکاری گشتی دی چاقدیرییا دادگههکری کهتن بو جی به جی

کرنا مهرجان و دی دادگههی ناگههدار کهتن لسهر ههر نه پیگیرییه کا

دادگههکری ب مهرجان کری و دادگهه دی وی گازی کهت و دی

هوشداریی دهتی کو فی نه پیگیریی دوباره نه کهتن و نه گهر دوباره کر

دی دادگهه نهوا گونجای ژ ریکارین دیارکری ددهرحهقا ویدا

وهرگریت یان دی بریارا دانا بهردانا مهرجدار ههلوهشینیت^(۲).

ج- ژهمان یاسا و ل ماد (۳۳۳/أ) دا گوتی یه کو نه گهر دادگههکری

تاوانهک یان کهتهکا ب نه نقهست دماوی تاقیکرنی دا نهجامدا و هاته

سزادان ب سزایهکی دابر بو نازادیی بو ماوهکی کو کیتمز نه بیت ژ

(۳۰) روزان، دادگهه دی بریارا بهردانا مهرجدار ههلوهشینیت^(۳).

د- ههر ژهمان یاسا و ل مادا (۳۳۵) دا هاتییه نه گهر دادگههکری هاته

سزادان بو ماوهکی کیتمز نه بیت ژ دوو سالان دادگهه دشیت بریارا

بهردانا مهرجدار ب ههلوهشینیت^(۴).

لدویف یاسایا بنهماییت دادگههکرنا سزایی یا عیراقی و ماده

(۳۳۳/ج) ژفی یاسایی نه گهر بهردانا مهرجدار هاته ههلوهشانندن دی

(۱) یاسا بنهماییت دادگههکرنا سزایی یا عیراقی ژماره (۲۳) یا سالا (۱۹۷۱).

(۲) ههمان ژیدهر.

(۳) ههمان ژیدهر.

(۴) ههمان ژیدهر.

فەرمانا گرتنا دادگههکری ژلایى دادگههى دهرکهفیت و دى هیته گرتن و
کهنه دزیندانى دا بو جى به جى کرنا وی ماوى جى به جى کرنا وان
هاتیه راوستان.

ههروهسا لدهمى بهردانا مهرجدار دهیته ههلهوشانندن هندهك شوینوار
پهیدادین، وهكى ئەفان شوینواریت لخاری دیارکری:

۱- ههلهوشانندا بهردانا مهرجدار دبیته ئەگههرى دوباره گرتنا
دادگههکری بو جى به جى کرنا وی ماوى جى به جى کرنا وی
هاتیه راوستان.

۲- ههلهوشانندا برپارا بهردانا مهرجدار دبیته ئەگههرى نه دانا بهردانا
مهرجدار بو جارا دووى، ئەفجا چ ئەف نه دانه بو ماوه كى کاتی بیت
یان ژى ب شیوه كى ئیکجاری نههیتهدان. بو نمونه ل مادا (۳۳۶)
ياسادانهرى عیراقى دیارکریه نابیت برپارا بهردانا مهرجدار بهیتهدان بو
وی دادگههکری برپارا بهردانا وی یا مهرجدار هاتیه ههلهوشانندن^(۱).
ئانکو لدویف یاسایا عیراقى بهردانا مهرجدار بو جارا دووى
ناهیتهدان. بهلى هندهك یاسا ریکى ب دانا بهردانا مهرجدار بو جارا
دووى دهن، وهكى یاسایا عومانی دیبیت درسته بو جارا دووى
بهردانا مهرجدار بهیتهدان بو دادگههکری ب مههه ما تیبینی کرنا
رهوشقی دادگههکری پشتی بهردانا مهرجدار داکو بههه ف باشی
بجیت، ویپدقی یه سی چاریکین وی ماوهی بورینیت ب مهههه کی
ئهو ماوى دبورینیت ژ (۹) ههیفان کیمتر نه بیت، بهلى قى یاسایى

^(۱) یاسایا بنه ماییت دادگههکرنا سزایی یا عیراقى ژماره (۲۳) یا سالا (۱۹۷۱).

بهحسیّ دانا بهردانا مهرجدار بو جارا سیی و مهرجین دانا بهردانا مهرجدار بو جارین دویقدا نه کریه^(۱). ههروهسا یاسادانهری مسری ژی ریک ب دانا بهردانا مهرجدار بو جارا دوی دایه لدهمی ل مادا (۶۲) ۱۵ گوتی درسته پشتی ههلوهشاندا بهردانی زیندانی (مسجون) بو جاره کا دپتر بهیته بهردان نه گهر ههمان مهرجین بهردانا دهستیکی پهیدا بون^(۲).

ئهفه دی ل وی دهمی دابیت کول ماوی تاقیکرنی دا ئاریشه دروست دهن، بهلی نه گهر دفی ماوهی دا چ ئاریشه دروست نه بون و پیگیری ب ههمی مهرجان کر دی چینه خالا دوی کو بورینا ماوی تاقیکرنی یه.

۲- بورینا ماوی تاقیکرنی

ههروهکی مه دیارکری نه گهر ل ماوی تاقیکرنی دا دادگه هکری پیگیری ب مهرجان نه کر دی برپارا دانا بهردانا مهرجدار هیته ههلوهشاندا و بقی شیوهی دی بهردانا مهرجدار بدوماهیک هیته. بهلی نه گهر ل ماوی تاقیکرنی دادگه هکری پیگیری ب ههمی مهرجان کر و نهؤ ماوه تا کو روژا دو ماهیک هاتنا سزای بی کیماسی و بی ئاریشه بوراند و تمامکر دی بهردانا مهرجدار بدوماهیک هیته و دی هیته هژمارتن کو ماوی سزای خو ههمی بوراندی یه و بهردانا وی یا مهرجدار دی بیته بهردانا ب ئیکجاری (الافراج النهائی) ئانکو هه وهکی ماوی سزایی خو

(۱) فه کولینا بهردانا مهرجدار، ژیندهری بوری.

(۲) یاسایا ریکخستنا زیندانان یا مسری ژماره (۳۹۶) یا سالا (۱۹۵۶).

هممی بوراندی، چونکی ماویٰ تاقیکرنیٰ ماویٰ مایی یه ژ سزای و دثی
ماوهی دا دادگه هکری سزایی خو ل دهر فدهی ده زگایی چاکسازیی جی به
جی دکه تن.

بهلی ههر وه کی مه بهری نوکه دیار کری کو لقیی ئاریشه و پرسیار
ئه وه نه گهر ماویٰ سزای سزادانا هه تا هه تایی بیت دی ماویٰ تاقیکرنیٰ تا
کهنگی به رده وام بیت و دی کهنگی ماویٰ تاقیکرنیٰ بدوماهیك هیئت؟ و
ئه وه بهردانا مهر جدار بو سزایی هه تا هه تایی دی کهنگی هیئه گورین و بیته
بهردانا ب ئیکجاری؟. لقی بارودوخی دا یاسادانه ران دوو ریك هه نه بو
خو قورتالکرنیٰ ژفی ئاریشی، ئیک: یان سنوره کی بو ماویٰ سزادانا هه تا
هه تایی بدانیت، وه کی بیژیت سزایی هه تا هه تایی (۲۰) سالن، دوو: یان
یاسادانه ر ماویٰ تاقیکرنیٰ بو سزایی هه تا هه تایی دیار بکه تن، وه کی بیژیت
ماویٰ تاقیکرنیٰ بو سزایی هه تا هه تایی (۵) سالن. ل ریكا دووی ژیدا ماویٰ
سزایی هه تا هه تایی دهیته دیار کرن بهلی لقی ریکی دا ماوه کی تاییدت بو
ماویٰ تاقیکرنیٰ ژی دهیته دهست نیشان کرن کو ل ریكا ئیکی دا ناهیته
دهست نیشان کرن.

یاسادانه ری عیراقی ل مادا (۸۷) ژ یاسایا سزای یا عیراقی دیار کریه
کو ماویٰ سزایی هه تا هه تایی (۲۰) سالن، بویه پیدقی یه دادگه هکری
سی چاریکان ژ ماویٰ سزایی هه تا هه تایی کو (۲۰) سالن بورینیت، ئانکو
دادگه هکری سزادای ب سزایی هه تا هه تایی کو (۲۰) سالن دقیت
(۱۵) سالان ژ ماویٰ سزایی خو بی هه تا هه تایی بورینیت و دادگه هکری
دی (۵) سالین دپتر مینیتته دماویٰ تاقیکرنیٰ دا و هه رده می دادگه هکری
ئه وه (۵) ساله بی ئاریشه و لدویف مهر جان بوراندن دی بهردانا وی یا

مهرجدار بيته بهردانا ب ئيکجاري. نانکو ياسادانهري عيراقى ريکا ئيکي
وهرگرتي يه.

بهلي ياسادانهري مسرى دمادا (۶۱)دا ريکا دووي وهرگرتي يه و
ديارکريه نه گهر دادگه هکري ب سزايي کارين زهحه تين ههتا ههتايي هاته
سزادان پشتي بورينا (۵) سالان ژ بهردانا کاتي نانکو يا مهرجدار دي
بهردانا وي بيته بهردانا ب ئيکجاري^(۱). ههروهسا ياسادانهري عوماني زي
بو چاره سه رکونا في بارودوخي نهڤ ريکه وهرگرتي يه و ل مادا (۵۳) ژ
ياسايا زيندانين عوماني ديارکريه کو ماوي تاقيکرنی بو زيندانيکونا رها
(زيندانيکونا ههتا ههتايي) پيچ سالن^(۲).

(۱) ياسايا ريکخستنا زيندانان يا مسرى ژماره (۳۹۶) يا سالا (۱۹۵۶).

(۲) ياسايا زيندانين عوماني نهوا ب مهرسومي ژماره (۹۸/۴۸) ده رکهفتي.

هه لسه نگاندا بهردانا مهر جدار

دگهل پيشكهفتن و بلندبونا ناستي تىگه هشتنا مروفايه تى و پره نسيپين مافين مروفى و بهر به لافبونا وان دناؤ هه مى بوارين ژيانى دا سيسته مى بهردانا مهر جدار دهركهفت و نهؤ دهركهفتنه چهند يا باش و گونجاي بيت بو مروفايه تى و چهندا پيشكهفتى بيت و دگهل مافين مروفى بگونجيت رامانا وى نهو نينه لدهمى نه م هه لسه نگاندا فى سيسته مى دكهين بتنى دى باشيان بينين و هيج خرابيه كى تيدا نابيين، چونكى سيسته مى بهردانا مهر جدار ژى وهكى ههركهفتنه كى ديتز لفى ژيانى دا باشى و خرابييت خو هه نه، نه فجا چ نهؤ باشى و خرابى يه دناؤ سيسته مى بخو دابن يان دناؤ چه وانبا ريكنخستنا فى سيسته مى دابن ژلايى ياسادانه ران فه يان دجه وانبا جى به جى كرنا فى سيسته مى دابن. هندهك ژقان باشى و خرابيان بفى شيوى لخارى كو دى ب خرابييت بهردانا مهر جدار دهست پيكهين به حس كهين:

خرابييت بهردانا مهر جدار

هه رچه نده ب شيوه كى ره ها نهز نكولى ژ هه بونا خرابيان دناؤ سيسته مى بهردانا مهر جدار دا ناكه م، بهلى ب بوچونا من پتريا خرابييت

سیستهمی بهردانا مهرجدار دریځخستنا فی سیستهمی ژلایي یاسادانهران فه و دچهوانیا جی به جی کرنا فی سیستهمی دانه.

ژوان خرابیت ل جی به جی کرنا فی سیستهمی دا هین نهوه نهگهر دانا بهردانا مهرجدار بو دادگههکریان بیته کارهکی روتینی و ههر دادگههکریهکی ماوی سزایی خو بورینیت نهؤ سیستهمه ژي بگریت ئانکو بتنی بهری خو بدهنه لایهني بورینا ماوی سزایی وی و ههردهمی ماوی پیدفی بوراند نهؤ سیستهمه ژيگریت و بهیتنه بهردان، ئانکو بتنی ب بورینا ماوی سزایی پیدفی بو بهردانا مهرجدار دهیتنه بهردان بی کو بهری خو بدهنه رهوشت و رهفتارین وی کانی تا چ راده چاکسازبویه و هاتیه بهرههفکرن بو ژيانا ئاسایی یا دناؤ جفاکی دا یان نه. نهفهژی خهلهتیه کا گهلهک مهزنه ژبهرکو گهلهک دادگههکری بهری چاکسازبن و بهیتنه بهرههفکرن بو ژيانه کا ئاسایی و بی تاوان دی هیته بهردان و ئازادکون و نهفهژی دهلیفا دوباره نهجمادانا تاوانان ژلایي دادگههکریان فه پتر لی دکهتن.

لدویف بوچونا من نهؤ خهلهتیه ب شیوهکی ریژهبی(نسی) ل کوردستانی ژي هیه، بهلگه لسهر فی چهندي مادا (۴۰) ژ سیستهمی فهرمانگههین چاکسازیا کومه لایهتی یا ههریما کوردستانی یه، کو لفی مادی دا هندهک مهرج بو مولهتا خیزانی دیارکرینه و خالا سیی ژفان مهرجان دیبیت: پیدفی یه زیندانی چاریکا ماوی سزایی خو بورینیت پشتی ژیرنا کیمکریان و ماوی بهردانا مهرجدار و نهوی ژ ههژی کو ژي کیم بکهن، ب مهرجهکی نهو ماوی دبورینیت ژ سالهکی کیمتر

نهبيت^(۱). لدویف فیّ مادیّ لدهمیّ کهسهك دهیته دادگههکرن ههر ژ دهست پیکا جیّ به جیّ کرنا وی سزاییّ دادگههیّ دانایه سهر سیستهمیّ بهردانا مهرجدار بو هاتیه دان. ههروه کی مه گوتی نهفهژیّ خهلهتیه کا گهلهك مهزنه، چونکی دبیت نهو دادگههکری ل وی ماوهی چاکسازنهبيت و پیدفی ب ماوهکیّ درپژتربیت بو چاکسازبونیی. نهؤ چهنده ژی دانا بهردانا مهرجدار دکهته کارهکیّ روتینی و بیّ کو خاندنهك لسهر کهسایهتیا دادگههکری و ریژا چاکسازبونا وی بهیتهکرن دهیتهبهردان، ئانکو بتنیّ لسهر بنهماییی بورینا ماویّ پیدفی بو بهردانا مهرجدار دهیته بهردان. بویه ناییت دهستهواژا بهردانا مهرجدار ل یاسا و ریتمایاندا ب شیوهکیّ رهها بهیته بکارئینان و ههردهمیّ فیّ دهستهواژیّ بکاردئینن پیدفی یه ئاماژیّ ب ویّ چهندیّ بدهن کو بتنیّ بو وان دادگههکریانه بیّن کو چاکسازدین.

ههروهسا لایه نیّ خرابییت بهردانا مهرجدار نهوین ل ریكخستنا یاسادانهراندا بو سیستهمیّ بهردانا مهرجدار دیاردین، ل ویّ چهندیّ دانه کو یاسادانهر خاندنه کا دروست و موکوم لسهر جفاکی و دیاردا تاوانیّ و چهندایهتیا نهنجامدانا تاوانان و نه گهرین نهنجامدانا تاوانان نهکهن. ئانکو بهردانا مهرجدار ل ریكخستنا یاساییّ بخودا ب شیوهکیّ نه دروست یان نه گونجای دگهل کهتواری دهیته ریكخستن، نه فیّ چهندیّ ژی مهترسیا خو ههیه لسهر جفاکی ژبهه وان نه گهرین بهری نوکه مه دیارکرین، بو نمونه ل مادا (۴/د/۳۳۳) ژ یاسایا بنهماییت دادگههکرن سزایی یا عیراقی دا

^(۱) سیستهمیّ فهزمانگههین چاکسازیا کومه لایهتی ل ههریما کوردستانی ژماره (۱) یا سال (۲۰۰۸).

هاتیه نه گەر کهسهک بو ماوی پتر ژ پینج سالان لسهر تاوانا دزیی هاته دادگه هکرن و بهری هنگی ژی بو ماوی پتر ژ پینج سالان لسهر هه مان تاوان ئانکو دزیی هاتیهته سزادان بهردانا مهر جدار ژی ناگریت^(۱). لقییری مه چ ئاریشه دفی ژینه گرتنی دا نینن بهلی ئاریشه نه وه کو تاوانا کوشتی و دوباره نه نجامدانا وی ژلایی تاوانباری فه ژ بهردانا مهر جدار ناهیهته بی بهرکرن ئانکو بهردانا مهر جدار ژ وی دگریت. بقی شیوهی یاسادانه ری عیراقی نه نجامدانا دوو تاوانین دزیی ژلایی ئیک کهس فه مهزتر و ب مهترسی تر دبینهت ژ نه نجامدانا دوو تاوانین کوشتی ژلایی ئیک کهسفه.

ئه ف خهله تیه بتنی وه کو نمونه که لسهر وان خهله تیین دریکخستنا یاسایاندا ههین، چونکی دبیت گهلهک خهله تیین دیت ل ریکخستنا یاسایی بو بهردانا مهر جداردا ههین، یان هندهک یاسادانه ری دئ هندهک خهله تیان دهست نیشانکهن بهلی دبیت هندهک یاسادانه رین دیت وان خالان نه هژمیرن خهله تی و ب باشی ل قهلم بدن. ههروهسا ئه ف خهله تیه نه بتنی ل یاسایا عیراقی دا هه نه بهلکو گهلهک خهله تیین بقی شیوهی و ب شیوپین دیت لئا ف یاسایاندا هه نه، ئه فجا نه گه ری وی چ ئه وبیت کو یاسادانه ر خاندنه کا دروست لسهر دیاردا تاوانی و جفاکی نه کریت یان ژی ریکخستنا یاسایی یا که فن بیت و دگهل پیشکه فتنین سهرده میانه نه گونجیت و یاسا لدویف فان پیشکه فتنان نه هاتیهته راسته کرن.

(۱) یاسا بنه ماییت دادگه هکرن سزایی یا عیراقی ژماره (۲۳) یا سالا (۱۹۷۱).

باشيپين بهردانا مهرجدار

بهردانا مهرجدار سيستمه كي ياسايي ي پيشكهفتي يه و نهف سيستمه بخو د ناخي خودا باشي يه و گهلهك باشي دناؤ في سيستمه مي دا هه نه، هندهك ژفان باشيان نه فين ل خاري نه:

۱- بهردانا مهرجدار بهلگه يه لسهر پيشكهفتنا ياسايي و گونجينا وي دگهل سهرده مي نوکه.

۲- بهردانا مهرجدار دگهل مافين مروثي و پره نسيپين مروفايه تبي دگونجيت.

۳- ب هه بونا بهردانا مهرجدار دهيته پشت راستكرن كو ئارمانجا ياسادانه ري ژ سزاي چاكسازكرن و بهر هه فكرنا دادگه هكريانه.

۴- هه بونا بهردانا مهرجدار هاريكاري يا دادگه هكريان دكهت كو ب زويتين دهم خو چاكسازيكه تن.

۵- بهردانا مهرجدار دادگه هكريان ژ نه نجامدانا تاوانان دوردنيخت، چونكي نهف سيستمه مه خه لاته كه بو وان دادگه هكريپن چاكسازدين و نه گهر دادگه هكري بزائن لده مي دوباره كرنا تاواني نهف خه لاته بو ناهيته دان دي خو ژ تاواني دويردنيخين.

ئەڭ باشى يە و چەندىن باشيىن ديتز دناڧ بەردانا مەرجدار دا ھەنە و
ھەروەسا گەلەك باشى دناڧ ھندەك رېكخستىن ياسايى يىن فى سىستەمى
دا ھەنە كو دناڧ ھندەك رېكخستىن ياسايى يىن ديتزدا نىنن. ئەڧە ژى وى
چەندى رادگەھىنىت كو ئەم نەشيىن ھەمى باشيىن بەردانا مەرجدار ل
چەند خالە كاندا ديار بگەين.

پوخته

بهردانا مهرجدار سیستمه کی یاسایی یی سهر به خو و پیشکفتی یه، ولدویف فی سیستمی دادگه هکری بهری ماوی سزایی خو بدوماهیك بینیت دی هیته بهردان و نازادکرن ب نارمانجا چاکسازکرن و دویرخستنا دادگه هکریان ژ تاوانان. وئه ژ بهردانا مهرجدار ژ گهلهک لایه نانقه جیاوازه ژ بهردانا ب ئیکجاری. وبو ئیکهم جار ئه ژ سیستمه ل سالا (۱۷۹۰) ی ل راپورتا (میرابو) دا ل فرهنسا هاتیبه دیتن و لدویف دا ئه ژ سیستمه کهفته دناؤ یاسایان دا و ژلایی گهلهک یاسایین دیتن یین جیهانی فه هاته وهرگرتن. بوچونین جیاواز و ژیک جودا لسهر سروشتی بهردانا مهرجدار هه نه هندهک وه کو ماف ل قهلهم ددهن و هندهکین دیتن وه کو سیستمه کی سهر به خو ددانن و ههروهسا هندهک یاسا کاری بهردانا مهرجدار ب کاره کی فرمانگه بی ددانن و هندهکین دیتن بهردانا مهرجدار ب کاره کی دادوهری ددانن. ههروهسا ئه فی سیستمی تاییه تمه ندیین خو هه نه.

ژنائی فی سیستمی دیار و ئاشکرایه کو پیدئی یه هندهک مهرج د بهردانا مهرجدار دا هه بن و ئه ژ مهرجه دوو جورین مهرجان بخوفه دبینیت ئیک: مهرجین بابتهی وه کی مهرجین گریډای ب سزای فه و مهرجین گریډای ب که سایه تیا دادگه هکری فه و مهرجین گریډای ب ماوی

سزای شه. جورى ديتز بى مەرجان مەرجين شيوه بى نه و پيدى يه لدويش وان شيو و رپکاران بيت بين ياسايى ديار کرين.

مەزنا هندەك تاوانان يان گەلەك ئەنجامدانا هندەك تاوانان ژلايى ئيك كەس شه ديبته ئەگەرى بى بەهر کرنا هندەك تاوانان ژفى سيسته مى و ئەڤ سيسته مه ژى ناگريت چونكى نابيت هەمى تاوان و هەمى تاوانبار مفای ژفى سيسته مى وەرگرن و دقيت هندەك تاوانبار ماوه كى پتر بيمين دناڤ دەزگايى چاكسازيى دا تاكو چاكساز بيت.

ژبەرکو سيسته مى بەردانا مەرجدار سيسته مه كى سەربەخويه بويه هندەك شوينوارين تايهت بخوفه پەيدا دكەتن وه كى ئەڤ بەردانه نابيته ئەگەرى ژبیرنا فەرمانا تاوانبار کرنا دادگەه كرى و هندەك شوينواريت ديتز. هەروەسا دوو رپك بو بدوماهيك هاتنا سيسته مى بەردانا مەرجدار هەنه، ئەوژى رپكا هەلوه شاندا برپارا دانا بەردانا مەرجداره، ئانكو ئەگەر دادگەه كرى ل ماوى تاقىكرنى دا پينگيرى ب مەرجين بەردانا مەرجدار نەكر دى برپارا دانا بەردانا مەرجدار ئەوا بو وى هاتپەدان هپته هەلوه شاندا. رپكا ديتز بورينا ماوى تاقىكرنى يه ئانكو دادگەه كرى ماوى تاقىكرنى بى ئاريشه و لدويش مەرجان بدوماهيك بينيت و بقی شيوه بى بەردانا مەرجدار دى بيتە بەردانا ب ئيکجارى.

سەرەراى هەبونا گەلەك باشيان لفى سيسته مى دا و پيشكەفتنا فى سيسته مى و گونجينا وى دگەل ژيانا سەردەميانه و مافين مروفى، بەلى فى سيسته مى ژبلى باشيان خرابى ژى هەنه، ئەفجا چ ئەڤ خرابيه د رپكخستنا فى سيسته مى ژلايى ياسادانه رانقه دا بيت يان ژى د چەوانيا جى بە جى کرنا فى سيسته مى دا بيت.

Puxte

□

Berdana mercdar sîstemekê yasayî yê serbexo u pêşkeftî ye. U li dîv vî sîstemî dadgehkirî berî mawê sizayê xu bi dumahîk bînît dê hête berdan u azadkirin bi armanca çaksazkirin u dîrxistina dadgehkirîyan ji tawanan u ev berdana mercdar ji gelek layan ve cîyawaze ji berdana bi êkcarî.

Bu êkem car ev sîsteme li sala (1790)ê di raporta (mîrabu) da li ferensa hatîye danan u li dîvda kefte dinav yasayan da u ji layê gelek yasayên dîtir yên cîhanî ve hate wergirtin. □

Buçonên cîyawaz u jêk coda liser siruştê berdana mercdar hene u hindek weko maf li qelem diden u hindekên dîtir weko sîstemekê sebexo didanin, herwesa hindek yasa karê berdana mercdar bi karekê fermangehî di danin u hindekên dîtir berdana mercdar bi karekê dadwerî dizanin. Herwesa sîstemê berdana mercdar sîstemî taybetmendîyên xu hene.

Ji navê vî sîstemî dîyare ku pêdvîye hindek merc di berdana mercdarda hebin u ev merce do curên mercan bixuve digirît, êk: mercên babetî ne wekî mercên girêday bi sizay ve u mercên girêday bi kesayetîya dadgehkirî ve u mercên girêday bi mawê sizay ve. Curê dîtir yê mercan mercên şeweyî ne u pêdvî ye li dîv wan şewa u rêkaran bît yên yasa yê dîyarkirîn.

mezinîya hindek tawanan yan gelek encamdana hindek tawanan ji layê êk kes ve dibîte egerê bê behir kirna hindek curên tawanan ji vî sîstemî u ev sîsteme jê nagrît

çonkî nabît hemî curên tawanan u hemî tawanbar mifay ji vî sîstemî wergirin u divêt hindek tawanbar mawekê pitir bi mînin dinav dezzayê çaksazîyê da taku çaksaz bibîn.

Jiberko sîstemê berdana mercdar sîstemekê sebexoye boye hindek şînwarên taybet bi xove peyda diketin wekî ev berdane nabîte egerê jêbirna fermana tawanbarkirna dadgekirî u hindek şuyînwarên dîtir.

Herwesa do rêk bo bi dumahîk hatina sîstemê berdana mercdar hene ewjî rêka helweşandina biryara dana berdana mercdar anko eger dadgekirî di mawê taqîkîrnê da pêgirî bi mercên berdana mercdar nekîr dê biryara dana berdana mercdar ewa bo wî hatîye dan hête helweşandin. Rêka dîtir rêka borîna mawê taqîkîrnê ye anko dadgekirî mawê taqîkîrnê bê arîşe u li dîv mercan bi dumahîk bînît, bi vî şêwey berdana wî ya mercdar dê bîte berdana bi êkcarî.

Sereray hebuna gelek başîyan di vî sîstemî da u pêşkeftina vî sîstemî u guncîna wî digel jîyana serdemane u mafên miruvî vî sîstemî ji bilî başîyan

xirabî jî hene evca çî ev xirabîye di rêkxistina vî sîstemî dabîn ji layê yasaya daneran ve yan di çewanîya cê be cê kirna vî sîstemî da hebîn.

ژبدهر

ئيك: پەرتوك

- ۱- صاريه بدل محمود، زانستی سزای، چاپا ئيكي، چاپخانا خانی، دهوك، ۲۰۱۲، لاپهري ۷۳.
- ۲- عبدالامير جنیح، (الافراج الشرطي) في العراق، ۱۹۷۹، لائثري ۴۰.
- ۳- ماهر عبد الدرّة و حسن عودة زعال، مبادئ علم العقاب، توزيع المكتبة القانونية، بغداد، لاپهري ۶۷.
- ۴- محمد معروف عبدالله، علم العقاب، چاپخانا (التعليم العالي)، بهغداد، ۱۹۹۰، لاپهري ۱۲۰.

دوو: ياسا

- ۱- سيسته مي فەرمانگه هين چاكسازيا كومه لايه تي ل هدريما كوردستاني ژماره (۱) يا سالا (۲۰۰۸).
- ۲- ياسا بنه ماييت دادگه هكرنا سزايي يا عيراقي ژماره (۲۳) يا سالا (۱۹۷۱).
- ۳- ياسايا سزاي يا عيراقي ژماره (۱۱۱) يا سالا (۱۹۶۹).
- ۴- ياسايا ريكخستنا زيندانان يا مسري ژماره (۳۹۶) يا سالا (۱۹۵۶).
- ۵- ياسايا زينداني عوماني نهوا ب مهرسومي ژماره (۹۸/۴۸) دهركهفتي.

سى: ژېدهرين نه لكترونى

۱- فه كوليننا (بهردانا مهردار) لژېر سه رپه رشتيا د. هشام رستم، لسه ر

مالپه رى www.omanlegal.net

۲- وانيت ماموستا (عمار سليم عبد حمزة العلواني)، لسه ر ماپه رى،

<http://www.uobabylon.edu.iq/uobcoleges/lecture.aspx?f>
id=8&lcid=28434

وهشانين وهزارهتا رهوشهنبیری و لاوان
 ریشه‌به‌ریا گشتی یا راگه‌هاندن و چاپ و به‌لافکرئی
 ریشه‌به‌ریا چاپ و به‌لافکرئی - دهۆک

نقیسه‌ر

نافی پهرتووکئی

ژ

۲۰۱۱

۱- بایولوژی‌یا گه‌ردی و خانه‌ی	و. دیان جمیل
۲- مایکروبی‌یولوژی	و. دیان جمیل
۳- رومان خودیکا ژیا‌نیه - ج ۱	د. عارف حی‌تو
۴- شۆرشین جه‌ماوه‌ری ئه‌ره‌ب	د. فاضل عمر
۵- رۆلی ده‌قی دئافاکرنا درامایا کوردیدا	شفان قاسم
۶- تطور الاعلام الكردي	حسین صدیق
۷- الرواية التاريخية	د. جمال خضیر
۸- تافگه لینگه‌ریان ل رۆناهییا پرا جینتۆئی	ته‌حسین نافشکی
۹- هن ئالیین جفاکئی کوردی دکولتورئی گه‌لیری دا	نزار محمد سعید
۱۰- هینری ماتیس	فه‌همی بالایی
۱۱- شونوارین ده‌قه‌را دهۆکئی	عزه‌ت فندی
۱۲- سترانین عه‌مه‌ری عه‌قدی ژ کانییا چرافئی	هزرفان عبد الله
۱۳- فن و عمارة الكورد	رنا فنجی الأومری
۱۴- فه‌ره‌نگا زمانئ پهرتیبیا / کوردی - په‌رتی	د. فاضل عمر
۱۵- بزافا شانۆبئی (ل ئاکرئی، ئامیدی، زاخۆ)	رفعه‌ت رجب جه‌مال

۲۰۱۲

۱۶- Gotinên li ber mirinê	دیا جوان
۱۷- سالین په‌نا‌به‌ریی ژ ژیا‌نا ئیحسان نوری پاشا	موسه‌ده‌ق توفی
۱۸- ئالیی کوردستانئ - فه‌کۆلینه‌ک دیرۆکی	یوسف صبری
۱۹- جارەك ژ جارا (کورتە چیرۆکین فلکلوری)	دیا جوان
۲۰- زمانفانیا تیکستی	شورشفان عادل احمد
۲۱- جوداکرنا کارئ لیکدای ژ کارئ خودان ته‌واوکه‌ر و به‌رکار	دلبرین عبدالله علی
۲۲- دادابیرم دهۆزاننا نویخوازا کوردیدا	ارشد حی‌تو
۲۳- نیچیرا کۆلان (شانۆیا ب هه‌فت وینه‌یان)	و. شالیکیۆی بیکه‌س
۲۴- ژ بۆ ته (هه‌له‌به‌ست)	دیا جوان
۲۵- اللغة الكردية في منطقة بهدينان	ت. کریم فندی
۲۶- تیگه‌هه‌کی یاسایی بۆ رۆژنامه‌فانیی	هه‌کار عبد الکریم فندی
۲۷- دهوک في اواسط القرن الماضي	جمیل محمد مصطفی
۲۸- به‌هائی (شیخ تاها عبدالرحمن مایی)	د. عبدالرحمن مزوری
۲۹- بنه‌مایین درامای د حیکایه‌تین مه‌لا مه‌حمودی بازیدیدا	ئارام یوسف ابراهیم
۳۰- میژوویا ئیکه‌تیا قوتابیین کوردستانئ	فرست طیب عبدالله
۳۱- دئ چه‌وا ژ بۆ زارۆکان نقیسی	و. هزرفان

۸۵

حاجی ره مەزان بیسکی	۳۲- جەگەر، چەند شېرەتێن دەروونی
رمزی ئاکریی	۳۳- بابەتێن سینەمایی و فوتوگرافی
صبریە صالح حسن	۳۴- خێزانا بەختەوەر
و. داود خدیو	۳۵- ژیان ل ناڤ کوردان دا (مێژوویا ئێزدیان)
و. کافین نەجیب	۳۶- سەرھاتیێن ڤەشارتی و ئاشوویی
صدقی حجی ولی	۳۷- جونیکرنا گێزەکێن زمانی کوردی
حسێن سەدیق	۳۸- پەيوەندی و گەھاندن دراگەھاندنی دا
باڤی نازی	۳۹- ستوکھۆلمی تە چ دیتیە بیژە ؟
رجب جمیل حبیب	۴۰- ئامیدی (عمادیە) دراسة في التاريخ السياسي
عبد الكريم يحيى	۴۱- القصة الكردية القصيرة (قراءة مقارنة)
و. ماجد محمد ویسی	۴۲- زەنگینی ھێژا
مسعود یاسین چەلکی	۴۳- زانستی جوانکاریی دەھۆزانا کوردیدا
فاخر حەسەن گولی	۴۴- سەمکۆیی شکاکی
رێزان شقان ئیسف	۴۵- ھیومانیزم د هۆزانا نو یا کوردی دا
جاسم عبد شلال	۴۶- علماء قدموا الى الموصل من الكرد ومن كوردستان
محمد صالح طیب - رێبەر جعفر	۴۷- مێژوویا کوردستانی یا کەڤن
مسعود خالد گولی	۴۸- گەنجینە
باڤی نازی	۴۹- فرهنگا تیرمێن وێژەیی
عبدالجبار عبدالرحمن	۵۰- نەینییێن دیارده و رهفتاریێن جفاکی
باڤی نازی	۵۱- رێزمانا زمانی کوردی
محمد ابراهیم ئامیدی	۵۲- نەمانا ھەندەک پەیفقێن زمانی کوردی
دلشاد طە میرو علی	۵۳- دور المهارات الیادیة للمديرین
برهان یحیی حمو حاجی	۵۴- رێبەری رۆژنامەڤانییا سەریخو
د. محمد سعید حسین	۵۵- العوالم الاجتماعية والسياسية للتسامح في المجتمع الكردي
دریاس مصطفی سلیمان	۵۶- سەرھەلدان و ھەزارا جۆریێن نوو یێن ئەدەبی
صالح شیخو ھەسنیانی	۵۷- علماء الكورد وكوردستان

۲۰۱۳

یورگن ئۆستەر ھامەل - نیلس پی	۵۸- دیروکا دنڤەگریی
بیئەرسون - و. ئەبدولحەمید بامەرئی	۵۹- نووچە ژ کاغەزێن بو ئەنتەرنیئی
ئازاد نسری	۶۰- التدخل الانسانی من قبل الامم المتحدة
خدر شنگالی	۶۱- اخلاقيات الاعلام الجديد
د. رحیم مزید علی	۶۲- فصول من تاريخ يهود كوردستان
د. فرست مرعی اسماعیل	۶۳- مدرسه قبهان
د. محمد سعید أحمد	۶۴- رێبەری ئقیسینا ڤە کۆلینیی زانکۆیی
أمين عبدالقادر	۶۵- شاکارێن ھەلبەستا جیھانی
أسماعيل تاهر جانگیر	۶۶- رۆندکێن ژ خویی بۆ واری و ئەڤینی
ئوسامە محمود ھەسنی	۶۷- مێژوویا یاسایی
م. محمد حسن الخياط	۶۸- Ji Stêrên Welatê Qedexe
Konê Reş	۶۹- ڤالاکرنا دەردەسەرییا
نزار محمد سعید	۷۰- ناسنامە یێن کوژەک
ئەمین مەعلوف	

- ۷۱- ههواره (رومان) محمد سلیم سواری
 ۷۲- جمال عبد الناصر والقضية الكردية في العراق ۱۹۵۲- عبد الجليل صالح موسى ۱۹۷۰
 ۷۳- الشيخ احمد محمد طيب السليقاني (حياته واسرته وشيوخه جاسم عبد شلال وأثاره)
 ۷۴- مالباتا شه مدینان حجی ره زان بیسکی و. ره شاد بیجرمانی
 ۷۵- گولبژیرهك ژ هه له به ستا ئینگلیزی شه مال ئاكره بی
 ۷۶- له یلا بووكا كورد زناری عه دنانی مه له بی
 ۷۷- ئیخستوئیت كوردی سعید دیره شی (سعید محمد علی)
 ۷۸- بومه گوتن خالد حسین
 ۷۹- خه می خه لیل عه بدولغه فور
 ۸۰- جريدة التأخي، دراسة تاريخية في موقفها من صبرية جرجيس عبدالرحمن التطورات السياسية ۱۹۶۷-۱۹۷۴
 ۸۱- القانون الدولي الانساني والتلوث البيئي - في العراق هندرين اشرف عزت
 ۸۲- شورش شیخ عوبه یدولایی نه هری د به لگه نامین علی اکبرخان سرهنگ - قاجاری دا (افتتاح ناصری) و. مسعود خالد گولی
 ۸۳- جانی ژارو دهوکی
 ۸۴- ل دوور پیتمی - حول الايقاع و. د. عه بدی حاجی م. مه سعود جه میل
 ۸۵- کرۆنۆلۆژیا کوردستان و جیهانی صالح یوسف صوفی
 ۸۶- رازیکرن د گوتارا رامیاریدا د. شیززاد سه بری علی
 ۸۷- الكرد المهرانية، دورهم السياسي والحضاري خلال كاروان عبدالعزيز دوسکی القرنين (۶-۷هـ/۱۲-۱۳م)
 ۸۹- دنغه گری هیلوت شمی - وئه بدولحه مید بامه رنی
 ۹۰- Medicinal plants of kurdistan/ Iraq سلیم اسماعیل شه باز
 ۹۱- کیه ده ر مایین کوردستانی / عراق بیه رانا مه رجدار بیگه س صالح حسین

وهشانين پروژين ههڻشك و هاريكاري بين
 ريشه بهريا گشتي يا راگهاندن و چاپ و به لافكرني
 ريشه بهريا چاپ و به لافكرني - دهوك

ژ	لايهن	نقيسه	نافي پەرتوكي
		٢٠١٢	
١ -	كوردبه ندا سهردهم يا قوتاببيان	به لافوكا سالانه	زمانى داىكى
٢ -	ئيكه تيا نقيسه رين كورد/دهوك	ئه مين عه بدولقادر	تيور و ته كننيكين شروقه كرنا رؤمانى
٣ -	ئيكه تيا نقيسه رين كورد/دهوك	يونس احمد	رائحه الورد (قصص قصيرة)
٤ -	ئيكه تيا نقيسه رين كورد/دهوك	حسب الله يحيى	الكتابة بالجبر الأبيض
٥ -	ئيكه تيا نقيسه رين كورد/دهوك	ئدريس عه لى ديريگزينيكي	ئه و ستيرا ته قباى (ههلبه ست)
٦ -	ئيكه تيا نقيسه رين كورد/دهوك	محهمه د عه لى ياسين	هه قوه غه رى باى
٧ -	ئيكه تيا نقيسه رين كورد/دهوك	دهمات ديريكي	Hest diaxivin (ههلبه ست)
٨ -	ئيكه تيا نقيسه رين كورد/دهوك	سه لمان شنيخ مه مى	د عه شقا ته دا (هوزان)
٩ -	ئيكه تيا نقيسه رين كورد/دهوك	فه هيل محسن	دى رويباره كى كه مه كليل.....
١٠ -	ئيكه تيا نقيسه رين كورد/دهوك	خالد حسين	رؤزه كى هو گوت
١١ -	كومه لا ههلبه ستقانتين گه نج	كومه لا ههلبه ستقانتين گه نج	داستانه كا ههلبه سارتى
١٢ -	ريخراوا سيما	پروفيسور د. سابر عه بدوللا	سيما ٢

بهردانا مهرجدار سيستمه مکن ياسايي ين
تاييهت و سهر به خويه، و ژفن سهر به خوين بومه
دياردبيت کو فی سيستمه می هندهک بنه ما و خال
و شوينوارين تاييهت بخوفه هه نه.
بهردانا مهرجدار نازاد کرنا سزادايي يه بهري
بدوماهیک هاتنا ماوي سزايي وي، نه گهر باشبونا
رهوشته و رهفتارين وي ل ناف دهزگايي سزاي
دا هاته سهلماندن. ب مهرجه کی کو رهوشته
وي بمينيت باش تاكو ماوي سزايي لسهر وي
هاتيه دهريختستن بدوماهیک بهيت.